

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Výzkum výuky Etické výchovy na ZŠ v Táboře a blízkém okolí

Autor práce : Iveta Dedková

Studijní obor : Pedagogika volného času

Forma studia : Prezenční

Vedoucí práce : PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

2010

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

23. února 2010

Děkuji vedoucí své bakalářské práce PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

1	ÚVOD	5
1.1	Důvod napsání práce.....	5
1.2	Členění a cíle práce.....	5
2	ZÁKLADNÍ POJMY	7
2.1	Co je etika?.....	7
3	PŘEHLED VÝVOJE ETICKÉHO MYŠLENÍ	10
3.1	Buddhismus.....	10
3.2	Taoismus	10
3.3	Staroíránská etika	10
3.4	Morální zásady islámu	11
3.5	Etika v období antiky	12
3.6	Křesťanství	12
3.7	Etika v novověku	13
3.8	Etické teorie 19. a 20. století a jejich představitelé	14
4	ETICKÁ VÝCHOVA	16
4.1	Stručná charakteristika etické výchovy	16
4.2	Osobnost učitele	17
4.3	Cíle a obsah etické výchovy.....	17
4.4	Metody etické výchovy	20
4.4.1	Metody etické výchovy dle Projektu etické výchovy	20
4.4.2	Metody mravní výchovy dle Kučerové	21
4.5	Výuka Etické výchovy v jiných státech.....	26
5	CHARAKTERISTIKA MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU A STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	28
5.1	Tělesný vývoj a rozvoj motoriky	28
5.2	Vývoj poznávacích procesů	29
5.3	Socializace a emocionální vývoj	31
5.4	Charakteristické činnosti.....	31
6	DOTAZNÍKY ZAMĚŘENÉ NA VÝZKUM VÝUKY PŘEDMĚTU ETICKÁ VÝCHOVA	33
6.1	Cíle výzkumu	33
6.2	Objekty výzkumu	33
6.3	Metody výzkumu	33
6.4	Výsledky výzkumu	34
7	ZÁVĚR	39
	SEZNAM LITERATURY	41
	SEZNAM PŘÍLOH	44
	PŘÍLOHY	45

1 ÚVOD

1.1 Důvod napsání práce

Téma Etická výchova jsem si vybrala z důvodu aktuálnosti tématu. Problematika zavedení či nezavedení Etické výchovy jako vyučovacího předmětu do škol, ať již jako povinný či nepovinný, je v současné době značně probírané téma. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že pomocí dotazníků udělám průzkum na základních školách v Táboře a blízkém okolí, jaký je názor na výuku Etické výchovy a na Etickou výchovy celkově. Chtěla jsem se dozvědět, zda by učitelé přivítali výuku Etické výchovy na jejich škole.

1.2 Členění a cíle práce

Bakalářská práce je rozdělena na 7 kapitol. První kapitolou je úvod, který právě čtete. Druhou kapitolou je vysvětlení základních pojmů, jako je například „etika, etická výchova apod.“. V této kapitole jsem využila především pedagogického slovníku a literatury zabývající se etikou.

Třetí kapitola se věnuje vývoji etického myšlení. V této kapitole stručně popisují hlavní etické myšlení různých kultur, jak se etické myšlení vyvíjelo. Jsem přesvědčená, že by se vývoj etického myšlení měl stát součástí výuky Etické výchovy, aby se žáci dozvěděli jaké kořeny má etika a etická výchova. Je samozřejmé, že by tato látka byla předkládána až na druhém stupni.

Ve čtvrté kapitole se zabývám samotným předmětem Etická výchova. Nejprve stručně charakterizuji předmět Etická výchova, dále popisují cíle a obsah tohoto předmětu. Další podkapitolou je charakteristika osobnosti učitele Etické výchovy. Největší podkapitolou jsou Metody Etické výchovy, kdy jsem v první části čerpala z Projektu etické výchovy, tak jako v předchozích podkapitolách. V druhé části jsem vycházela s knihy Stanislava Štělce – Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I.

Pátá kapitola je věnovaná charakteristice mladšího školního věku. Uvádím pouze charakteristiku mladšího školního věku, protože povolený rozsah bakalářské práce mi nedovoluje uvést tu charakteristiky obou školních věků. Nejprve jsem popsala tělesný vývoj a rozvoj motoriky, dále následoval popis

vývoje řeči a poznávacích procesů, které jsou velmi podstatné pro výuku Etické výchovy. Další podkapitolou byl popis socializace a emocionálního vývoje, které jsou pro výuku Etické výchovy snad ještě významnější než předchozí poznávací procesy. Nakonec uvádím charakteristické činnosti pro popisovanou skupinu, které se také dají využít při výuce Etické výchovy. V této kapitole jsem vycházela především z Vývojové psychologie od Marie Vágnerové, z Cesty životem Pavla Říčana, z Psychologie dítěte Jeana Piageta a také z Vývojové psychologie Josefa Langmeiera.

Šestá kapitola je již samotný výzkum, který jsem prováděla na základních školách v Táboře a blízkém okolí. Nejprve uvádím cíle mého výzkumu, proč vlastně výzkum provádím. V další podkapitole uvádím seznam základních škol, kde jsem výzkum prováděla. Dále popisuji metodu výzkumu, kterou byl dotazník. Nejzřetelnější podkapitolou jsou výsledky výzkumu, kde jednotlivě rozebírám otázky a především odpovědi na ně. Výsledky výzkumu jsem také zaznamenala do tabulek a grafů, které jsou k prohlédnutí v přílohách.

V závěru práce rekapituluji výsledky práce získané na základě výše uvedeného výzkumu.

Cílem práce, jak jsem již uvedla na začátku, bylo především zjistit názory na zavedení výuky Etické výchovy, buď jako povinného předmětu nebo povinně volitelného či jako volitelného předmětu. Chtěla jsem také zjistit jakou mají učitelé představu o výuce Etické výchovy, jakou formu by například volili, jaké vzdělání by podle nich měl mít učitel Etické výchovy apod.

Dalším neméně důležitým cílem bylo také představit předmět Etická výchova.

Má metoda napsání této práce začínala u seznámení se s tématem. Urovnání si myšlenek o čem vlastně budu práci psát a to především za pomoc studia literatury. Proto také v seznamu literatury uvádím i literaturu, ze které jsem necitovala, ale studovala jsem ji před započátkem psaní této práce. Po prohlédnutí do problematiky bylo ihned jasné, že udělám průzkum této problematiky. Nejprve jsem si ujasnila co mě zajímá a co bych se ráda od učitelů dozvěděla. Poté jsem sestavila dotazník, který jsem roznesla na základní školy v Táboře a okolí, protože jsem z Tábora. Vyhodnocení je uvedeno v kapitole Vyhodnocení výzkumu.

2 ZÁKLADNÍ POJMY

2.1 Co je etika?

Na začátku své práce, bych ráda uvedla některé důležité pojmy, které se týkají Etické výchovy. První pojmem je ETIKA, u kterého uvádím několik podání, z různých zdrojů :

Průcha etiku definuje takto – 1 Teorie mravnosti, filozofická disciplína, zabývající se hodnotovým základem postojů, jednání a chování lidí. K základním kategoriím patří štěstí, svoboda, smysl lidského života. 2 Systém mravních norem, tvořících základ společnosti, vymezujících postavení člověka ve společnosti a poskytujících kritéria jeho mravního jednání. 3 Mravní chování člověka, soulad jeho rozhodování, jednání a chování s humánními etickými principy. 4 Název vyučovacího předmětu, jehož obsahem je mravní výchova. V některých školských systémech je etika jako volitelný předmět alternativou náboženské výchovy.¹

Dle Ivankové je etika naukou o mravnosti (řecky *ethos* znamená mrav), o pravidlech mravního jednání, o mravních zásadách a na rozdíl od morálky představuje obsahový, motivační aspekt. Protože analyzuje lidské chování a hledá společenská měřítká toho, co je dobro a co zlo, je chápána jako filozofie praktická. Otázka : „*Co máme činit?*“ je základní etickou otázkou, která dává etice charakter praktické filozofie.²

Hejna popisuje etiku, označovaná též jako praktická filozofie, je filozofická disciplína, zabývající se vztahem lidského jednání k mravním normám, původem a povahou těchto norem, jakož i smyslem lidského života a problémem jeho štěstí.³

Podle Thompsona se etika zabývá tím, co je správné a nesprávné; zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit. Etika je rozsáhlý

---

¹PRŮCHA, J. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2003, s. 59-60. ISBN 80-7178-772-8.

²IVANOVÁ, K.; KLOS, R. *Kapitoly z lékařské etiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. Kapitola Základy lékařské etiky, s.15. ISBN – 80-244-0892-9.

³HEJNA, D. *Etická výchova*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Kapitola 2 Uvedení do etické problematiky, s. 6. ISBN 80-7044-750-8.

předmět. Není snad oblasti života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit.⁴

Termín „etika“ má řadu různých významů. Třeba jako kodex nebo soubor principů, podle nichž lidé žijí. *Etika učitele* – chování učitelů k sobě navzájem a chování k žákům; *Křesťanská etika* – principy, jimiž se řídí chování křesťanů, principy obsažené v Desateru přikázání. Filozofové míní tímto slovem teoretickou vědu. Předmětem, který zkoumá etika, jsou morální teorie. Tyto teorie někdy nazýváme „etické teorie“. Zabývají se otázkami typu : „Jak se má člověk chovat? Co je lidským dobrem? Jak správně žít? atd.“ Etika vychází z každodenního života.⁵

2.2.Co je výchova a etická výchova?

Výchova- Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v její vývoji. Různá pojetí výchovy byla ovlivněna sociokulturními podmínkami, odlišnými koncepcemi pojetí člověka, akcentací jednotlivých stránek výchovného procesu. Někteří autoři chápou výchovu jako plně řízený proces ovlivnění nehotového člověka pedagogem nebo institucí, naplněný snahou podřídit jej normám společnosti, ale i normám instituce apod. (např. G. A. Lindner, R. Hubert, J. Lei). Jiní akcentují úlohu samotného vychovávaného jako subjektu vlastního formování a zvýrazňují podíl osobnosti na vlastním utváření (J. J. Rousseau, J. Dewey, E. Key, C. Freinet a další). Třetí proud vychází při vymezení výchovy z interakce mezi pedagogem a žákem (např. D. S. Peters, G. Mialaret aj.). Účinnost výchovy je závislá na míře interiorizace výchovných vlivů vychovávaným jedincem. K té dochází, je-li jedinec otevřen pedagogickému působení, odpovídá-li jeho zkušenosti, vytvoří-li se v jeho vědomí potřeby zdokonalovat se, stát se subjektem vlastního utváření. Neúčinnost čistě verbálního působení je nahrazována účinnější organizací zkušenosti vychovávaného. Z moderního hlediska je proto výchova především procesem

---

⁴THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha : Portál, 2004. Kapitola 1 Úvod , s. 11. ISBN 80-7178-806-6.

⁵ŽÁČKOVÁ, D. *Etika v dějinách filozofie*. Praha : Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2004. Kapitola 1. Etika. s. 7. ISBN 80-86723-06-2.

záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujiících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.⁶

Etická výchova → mravní výchova – Výchovné působení na žáka, jeho rozum, představy, postoje, city, vůle a jednání, aby byly v souladu s obecně uznávanými zásadami etiky. V současné době se zvyšuje úloha mravní výchovy, a proto je ve škol. kurikulech začleňována jako prioritní vzdělávací cíl. Například podle Standardu základního vzdělávání se mravní výchova opírá o všelidské mravní hodnoty a humanistické tradice, projevující se v úctě k životu a lidem, k lidské práci a kultuře, v respektu k pravdě, spravedlnosti atd. Ve škole má základ laický nebo náboženský, v závislosti na kulturním a společenském kontextu. V některých zemích má mravní výchova postavení samostatného předmětu nebo části předmětu (zejména v rámci předmětu náboženství).⁷

---

⁶ PRŮCHA, J. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2003, s. 277-278. ISBN 80-7178-772-8

⁷ PRŮCHA, J. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2003, s. 128. ISBN 80-7178-772-8.

3 PŘEHLED VÝVOJE ETICKÉHO MYŠLENÍ⁸

3.1 Buddhismus

Základem buddhistického učení jsou tzv. čtyři vznešené pravdy : „ *Všechno žití je strast; všechna strast má příčinu v žádosti, v žízni; odstranění této žádosti vede k odstranění utrpení, k přerušení řetězu nových zrození; cestou k tomuto osvobození je vznešená osmidílná stezka : stezka pravé víry, pravého myšlení, pravé bdělosti a pravého soustředění.*“ První pravda ukazuje život jako neustálé utrpení – narození, nemoc, samozřejmě stáří a smrt. Druhá pravda vypovídá o tom, že veškeré utrpení spočívá v neuspokojitelné touze po štěstí. Třetí pravda nabádá k odstranění žádosti, jež způsobuje utrpení. Čtvrtá pravda ukazuje cestu k odstranění žádosti. Toho je možno dosáhnout pouze příkladným životem. Potom se člověk ocitá na cestě k dosažení absolutní blaženosti, tedy k nirváně.

Buddhova praktická etika předkládá těchto pět příkazů:

1. Nezabíjej živé.
2. Neber, co ti nedávají.
3. Nemluv nepravdu.
4. Nepij opojné nápoje.
5. Nebuď necudný.

3.2 Taoismus

Taoistická etika rovněž usiluje o praktikování prostého života, oproštěného od individuálního egoismu.

Podstatou čínské filozofie byla snaha dosáhnout harmonie, rovnováhy neboli zlatého středu. K dalším výrazným znakům východního myšlení patří soulad člověka s přírodou a odmítání jednostrannosti a extrémů.

3.3 Staroíránská etika

Základ staroíránské etiky tvoří následující kodex, který je zároveň úzce spjat s islámskou vírou :

---

⁸IVANOVÁ, K.; KLOS, R. *Kapitoly z lékařské etiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. Kapitola Přehled vývoje etického myšlení, s.7 - 13. ISBN 80-244-0892-9.

1. To první na světě je býti pevný ve víře, pro ni pracovat a velebit ji.
2. Oženit se a udržovat lidský rod.
3. Sít a obdělávat pole.
4. Zacházet dobře se zvířaty.
5. Po jednu třetinu dne a jednu třetinu noci navštěvovat náboženská učiliště, po jednu třetinu dne a jednu třetinu noci pracovat. Po jednu třetinu dne a jednu třetinu noci se oddávat potěšení a odpočinku.
6. Chtíč a hříšné touhy potírat rozumem.
7. Nevyvyšovat lidi pro jejich bohatství.
8. Věnovat se vzdělání neboť vzdělání je semenem vědění, jeho plodem je rozum a rozum je řádem světa.
9. Spáchá-li dítě ve své dospělosti nepěkný čin, odpovědnost nesou i jeho rodiče.
10. Otec i matka jsou povinni své děti do patnácti let věku základním povinnostem a záslužným skutkům

3.4 Morální zásady islámu

Ústředním morálním hodnotám islámu patří čestnost, upřímnost ve slovech a činech. Nejhoršími vlastnosti jsou pak lakota a pokrytectví. Velmi krutě se trestá také nevěra. Islám má svůj morální kodex, jež je zakotven v posvátném Koránu :

1. Nepřidružovat nikoho k Bohu.
2. Ctít rodiče.
3. Být laskavý k rodině.
4. Nezabíjet děti (tj.dcery).
5. Nedopouštět se cizoložství.
6. Neoprávněně nezabíjet.
7. Nešidit.
8. Dodržovat smlouvy.
9. Nebýt pyšný
10. Nenásledovat něco, o čem nemám potuchy.

3.5 Etika v období antiky

Sókrates se snažil odhalováním lidské nevědomosti přimět své okolí k sebezkoumání. Činil tak podle starořeckého hesla : „Poznej sám sebe“. Tvrdil, že pouze návratem lidí k sobě samým lze dosáhnout mravního ideálu.

Platón předpokládal, že v říši idejí je rovněž zastoupena i nesmrtelná lidská duše. Člověk může získat nejvyšší dobro tím, že se povznese do tohoto nadsmyslového světa. Tělo totiž člověku zabraňuje dostat se do říše idejí (*sóma séma* – tělo je hrobem duše). Ctnost Platón vidí jako stav, ve kterém je možné přiblížit se nejvyššímu dobru. Ctnost neboli zdatnost je pravá jen tehdy, je-li založená na věděni.

Aristoteles rozčlenil filozofii na tři části : teoretickou, praktickou a poetickou (tvůrčí). Právě praktická filozofie se kromě politiky, strategie a rétoriky zabývá také samotnou etikou. Aristoteles pokládal za cíl mravního jednání člověka blaženost. Ctnosti rozděljuje na *etické* (mravní) – převaha rozumu nad lidskými pudy a na ctnosti *dianoetické* (teoretické), jež spočívají ve zdokonalování rozumu. Aristoteles označuje *dianoetické* ctnosti jako vyšší než *etické*.

3.6 Křesťanství

Křesťanskou středověkou filozofii lze rozdělit na filozofii období patristiky, neboli učení církevních otců (latinsky pater = otec) a na filozofii období scholastiky (latinsky schola = škola, školní nauka).

Nejvýznamnější osobnost patristiky (1. - 8. stol.) byl Aurelius Augustin (sv. Augustin. Z Augustinových názorů na morálku je známé tvrzení, že Bůh je nejvyšším dobrem, proto považujeme Boha za základ jeho etiky. Za nejvyšší mravní hodnotu je pokládána mravní vůle. Augustin na antiku navazuje převzetím čtyř základních ctností (moudrost, spravedlnost, statečnost, umírněnost), ke kterým ovšem přidává tři ctnosti křesťanské (víra, naděje, láska).

Scholastika (9. – 15. stol.) – původně znamenalo výuku a výchovu duchovních v kláštorech. Od 12. století se tato filozofie vyučovala i na univerzitách. Pro scholastiku má největší význam dílo křesťanského myslitele Tomáše Akvinského.

Akvinský ve svém učení hovoří o přirozeném mravním zákonu, který je založen na rozumnosti člověka. Stejně jako Augustin hovoří Tomáš o čtyřech antických ctnostech, nad nimiž stojí tři ctnosti křesťanské, ale za největší ctnost považuje lásku k Bohu. Tato láska ovšem nemá původ v přirozeném mravní zákonu, ale tzv. božském věčném zákonu. Na rozdíl od Augustina, který zakládá etiku na citu, Akvinský staví křesťanskou etiku na rozumu.

3.7 Etika v novověku

S příchodem humanismu a renesance se opět člověk dostává do středu pozornosti. Navrací se k přírodě, ve které opět hledá základní hodnoty. Rovněž dochází k návratu některých antických hodnot a ctností.

Představitelé protestantismu Jan Kalvín (1509 – 1564) a Martin Luther (1483 – 1546) kritizovali katolickou církev hlavně proto, že se považovala za jediného prostředníka mezi člověkem a Bohem. Protestanté naopak kladli největší důraz na samotnou Bibli a na lásku k člověku. Základními hodnotami jejich etiky byla šetrnost, střídmost a umírněnost, z toho důvodu ji také označujeme jako *etiku asketickou*.

K neznámějším dílům Jana Amose Komenského (1592 – 1670) patří jeho pedagogické a didaktické spisy. Zabýval se rovněž morálkou, což je nejvíce znát ze spisu *Obecná porada o nápravě věci lidských*. Etiku Komenský rozdělil do čtyř úrovní :

1. filozofie mravnosti,
2. morální kritika a náprava společnosti,
3. obecná teorie mravnosti, obecné mravní kodexy,
4. konkrétní mravní kodexy (etika rodiny, mládeže, školy).

Komenský byl biskupem Jednoty bratrské, proto jsou jeho morální zásady totožné s těmi křesťanskými. K základním pojmům jeho etiky patřily : *střídmost, šetrnost, pracovitost, rodina, kázeň a záměrné řízení života*.

Baruch Spinoza (1632 – 1677) je považován za zakladatele tzv. *etického naturalismu*. Veškeré mravní jednání a hodnocení dává do spojitosti pouze s člověkem. Jako shrnutí Spinozovy etiky lze považovat následující citace:

„Jedinec pojímá jako dobré, co podporuje jeho přirozenost, zvyšuje jeho sílu, schopnost výkonu, životní naplnění, či odpovídá jeho orientaci ve světě. Zlé je pro něj vše, co ho oslabuje.“

Mezi představitele osvícenství rovněž patří i Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778). Ve svém pedagogickém díle *Emil* čili o výchově Rousseau zdůrazňuje potřebu citu. Tvrdil, že člověk, který nemá cit pro dobro a spravedlnost, jakoby ani nežil. Zároveň vyzývá k empatii, protože jenom z citu k sobě a k ostatním vzniká sebevědomí. Mravnost člověka je postavena na pěstování vlastních citů.

Emmanuel Kant (1724 – 1804) je prvním představitelem německé klasické filozofie. Nejdůležitější Kantova díla jsou *Kritik soudnosti*, *K věčnému míru*, *Kritika čistého rozumu*, pro etiku máš však největší význam *Kritika praktického rozumu*. Podíváme-li se na Kantovu etiku blíže, zjistíme, že vychází z tzv. kategorického imperativu: „*Jednej tak, aby maxima (zásada) tvého jednání se stala obecným zákonem!*“ Kant vidí morální chování jako rozumové, nikoli citové. Tvrdil, že „*není povinností člověka konat dobro, ale mravním dobrem je konat povinnost*“.

Etika anglického právníka Jeremy Benthama (1748 – 1832) je označována jako etika utilitaristická. Bentham totiž považoval za obecný cíl jednání člověka pouze takový, který sloužil ku prospěchu co největšímu počtu lidí: „*Co největší štěstí pro co nejvíce lidí.*“ Štěstí každého jednotlivce tkví v tom, že usiluje o štěstí ostatních.

3.8 Etické teorie 19. a 20. století a jejich představitelé

Etika pragmatismu – W. James, J. Dewey

Etika filozofie života – A. Schopenhauer, S. Kierkegaard, W. Dilthey

Etika v socialistických teoriích – Ch. Fourier, K. Marx, E. Bernstein

Etika přehodnocování hodnot – F. Nietzsche, M. Scheler, M. Heidegger

Sociálně kritická etika – M. Weber, J. Habermas

Etika rozhodování – J. Rawls

Fenomenologická etika – F. Brentano, A. Meinong, M. Scheler, N. Hartmann

Existencialistická etika – K. Jaspers, J. P. Sartre

Postmoderní etika – J. Carpa, J. F. Loytard, W. Selech

Evoluční, psychoanalytická a antropologická etika – H. Beggson,

Teilhard de Chabdin, A. Gelen, S. Freud, K. Lorenz

4 ETICKÁ VÝCHOVA

4.1 Stručná charakteristika etické výchovy⁹

Etická výchova je dle Ladislava Lencze revolucí v pedagogice :

- Je revoluční ve výchovných cílech (klasická pedagogika využívá individuální práci a zaměřuje se na slušné chování a disciplínu (za dobré je považováno bezproblémové dítě), oproti etické výchově, která staví na spolupráci a zaměřuje se na prosociálnost.
- Je nová obsahem. (Etická výchova oproti klasické školy, která rozvíjela vědomosti, rozvíjí především dovednosti – zabývá nejen tím co je správné, ale také vytvářením předpokladů pro etické chování.
- Je nová ve vztahu k žákovi. (Etická výchova označuje jako „hlavní osobu“ ve výchovném procesu žáka nikoli učitele, který je pouze moderátorem. Zastává názor, že výchova je pomoc k sebevýchově.)
- Používá nové metody. (Používá aktivní metody, jako je například zážitková metoda(působící na city), hodnotová reflexe (působící na intelekt) a nácvik podporuje osvojení eticky pozitivních dovedností.

Z toho vyplývá, že etická výchova má 4 složky, které jsou důležité pro její účinnost :

1. Výchovný cíl.
2. Obsah (pedagogický termín : program).
3. Výchovný styl (vztah, přístup k žákovi).
4. Výchovné metody.

Tyto čtyři složky etické výchovy odpovídají na čtyři základní otázky , které si musí položit každý vychovatel :

1. K jakému výchovnému cíli děti vedeme?
2. Jaký je obsah (program) etické výchovy?
3. Jak se má chovat vychovatel k vychovávanému?
4. Jaké výchovné metody má vychovatel používat?

---

⁹Srov. LENCZ, L. Etická výchova I. [cit. 2010-01-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz1.pdf>>

Desatero etické výchovy :

- 1) Aktivně naslouchat, otevřeně a pravdivě komunikovat.
- 2) Přijmout sebe, poznat svoje dobré i slabé stránky.
- 3) Pozitivně hodnotit druhé, umět vyslovit uznání, pochválit.
- 4) Problémy řešit tvořivě a uvážlivě.
- 5) Vyjadřovat své city a postoje otevřeně, ale ohleduplně.
- 6) Umět se vcítit do myšlení a citů druhých.
- 7) Překonávat pasivní i agresivní reakce, reagovat asertivně.
- 8) Zvolit si pozitivní vzory.
- 9) Ochotně poskytnout fyzickou pomoc a službu, darovat podělit se (i o zkušenosti), poradit a potěšit.
- 10) Být citlivý k potřebám společnosti, angažovat se pro nadosobní cíle.

4.2 **Osobnost učitele**¹⁰

V etické výchově je velmi důležitá osobnost učitele. Především je podstatný jeho přístup k žákům. Sám pedagog by měl být ztělesněním etických principů, ke kterým se snaží vést žáky. Učitel by měl umět naslouchat, být empatický a asertivní a také prosociální. Měl by také umět otevřeně komunikovat.

Etická výchova je možná pouze za těchto předpokladů :

- Učitel se ztotožňuje s vizí prosociální osobností a prosociální společnosti.
- Jeho postoje a chování odpovídají programu etické výchovy.
- Si osvojil výchovný styl etické výchovy.
- Tvořivě uplatňuje metody etické výchovy.

4.3 **Cíle a obsah etické výchovy**

Moderní pedagogika a etická výchova si uvědomuje sílu a nevyhnutelnost vize. Vize etické výchovy je vize morálně vyvrátěho člověka, který je komunikativní, kreativní, se zdravým sebevědomím a pozitivním hodnocením jiných. Dá se to říci

---

¹⁰ Srov. LENCZ, L. Etická výchova I. [cit. 2010-01-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz1.pdf>>

jednoduše : Základní vizí etické výchovy je spolupracující a prosociální společnost.¹¹

Obsah doplňujícího vzdělávacího oboru tvoří následující témata:

Mezilidské vztahy a komunikace.

2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.

3. Pozitivní hodnocení druhých.

4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.

5. Komunikace citů.

6. Interpersonální a sociální empatie.

7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.

8. Reálné a zobrazené vzory.

9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.

10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Na deset základních témat navazuje šest aplikačních témat, mezi která patří:

Etické hodnoty

Sexuální zdraví

Rodinný život

Duchovní rozměr člověka

Ekonomické hodnoty

Ochrana přírody a životního prostředí

Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka¹²

Doplňující vzdělávací obor Etická výchova směřuje k vytváření klíčových kompetencí tím, že sleduje následující dílčí cíle:

- Rozvinout u žáků schopnosti aktivně a tvořivě ovlivňovat měnící se životní a pracovní podmínky.

---

¹¹Etické Fórum ČR. *Informační leták o etické výchově*. [2010-01-14]. Dostupné na WWW : <<http://www.etickeforumcr.cz/>>

¹²NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova*. Poslední aktualizace 5.2.2010 [2010-01-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova> >

- Umožnit žákům navázat a rozvíjet uspokojivé vztahy.
- Vést žáky k rozpoznání povahy problému a k jeho aktivnímu řešení na základě získaných dovedností a vědomostí.
- Rozvinout u žáků správné způsoby komunikace a demonstrovat nové formy efektivního a tvořivého využívání dostupných prostředků komunikace.
- Vést žáky na základě osobní zkušenosti k pochopení výhod spolupráce.
- Vést žáky k toleranci, vstřícnosti a pochopení potřeb a postojů druhých.
- Vytvořit vnější podmínky, aby žáci mohli vnímat, přijímat, vytvářet a rozvíjet etické, kulturní a duchovní hodnoty, které nespočívají pouze v materiálním uspokojení lidských potřeb.
- Rozvinout u žáků schopnost samostatně pozorovat, experimentovat a získané výsledky kriticky posuzovat a vyvodit z nich závěry pro využití v budoucnosti.
- Vést žáky k rozpoznání smyslu a cíle učení.
- Umožnit žákům kriticky hodnotit výsledky svého učení a diskutovat o nich.
- Podněcovat žáky ke kritickému myšlení, aby byli schopni činit uvážlivá rozhodnutí, za která jsou zodpovědní a která jsou schopni obhájit.
- Vést žáky k naslouchání promluvám druhých lidí, k snaze jim porozumět a vhodně na ně reagovat.
- Umožnit žákům vytvořit si pozitivní představu o sobě samém, aby mohlo dojít k posílení sebedůvěry a samostatnému seberozvoji.
- Vést žáky k ovládnutí vlastního chování.
- Vytvořit podmínky, aby žáci mohli na základě ohleduplnosti, úcty k druhým a snaze pomáhat participovat na utváření dobré atmosféry v týmu.
- Povzbuzovat žáky k respektu přesvědčení a hodnot druhých lidí.
- Rozvinout u žáků schopnost vcítit se do situací ostatních lidí.
- Vést žáky k odmítavému postoji vůči fyzickému i psychickému násilí.
- Umožnit žákům pochopit základní environmentální a ekologické problémy a souvislosti.

- Podněcovat žáky k uvážlivému a vhodnému rozhodování v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.
- Vést žáky, aby přistupovali k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality a hospodárnosti, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.¹³

4.4 Metody etické výchovy

4.4.1 Metody etické výchovy dle Projektu etické výchovy¹⁴

Etická výchova nemá vlastní metody. Nejvíce využívanou je zážitková metoda, kdy se žáci učí hlavně z vlastního prožívání zážitků, které potom přirozeným způsobem ovlivňují jejich postoje a chování. Učitel zůstává v pozadí. Jeho hlavní úlohou je vytvořit zajímavou situaci a nechat žáky přemýšlet, diskutovat, experimentovat a získávat novou zkušenost. Jak je již výše uvedeno, učitel hraje úlohu moderátora a děti se „vychovávají“ samy. Nejčastěji používané metody jsou: anketová metoda, zážitková metoda a učení posilováním žádoucího chování.

Cílem metod používaných v etické výchově je umožnit žákům, aby si vytvořili na dané téma vlastní názor a osvojili si přiměřené postoje a chování. K tomuto cíli by měly být hodiny etické výchovy vedeny optimálním uspořádáním do těchto čtyř fází:

1. Senzibilizace – cílem je pochopit určitou skutečnost, význam a smysl tématu, o kterém se hovoří. Zahrnuje kognitivní i emocionální senzibilizace pochopení a emocionální ztotožnění se s představovanou hodnotou, tématem. Mezi typické formy práce na tomto stupni patří například pozorování, psychohry, prezentace pozitivních vzorů chování. U malých dětí se osvědčily hry a pohádky.

---

¹³ NEZVAL, J. *Charakteristika doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova*. Poslední aktualizace 5.2.2010 [2010-02-21]. Dostupné na WWW : <http://www.msmt.cz/vzdelavani/charakteristika-doplnujiciho-vzdelavaciho-oboru-eticka>

¹⁴ Etické fórum ČR. *Projekt etické výchovy*. [2010-02-20]. Dostupné na WWW : <http://www.etickeforumcr.cz/>

2. Hodnotová reflexe – je snaha o pochopení teoretických nebo empirických základů a motivů a vede k zdůvodnění nebo zevšeobecnění. hodnotovou reflexi nelze oddělit od senzibilizace, přičemž senzibilizace je bez hodnotové reflexe bezcenná. Typickými formami práce jsou dialog, hodnocení, chvíle ticha.

3. Návnik ve třídě – zahrnuje experimentování s určitým druhem chování, vyzkoušení a návnik způsobilostí, hraní rolí, scénky, slohové práce, interview se skutečnými nebo fiktivními osobami. Vychovatel dá žákovi zpětnou vazbu která je důležitým prvkem tohoto kroku. Má posilovat správné provádění aktivit např. vyzdvižením sebemenšího pokroku. Provede-li žák danou aktivitu nesprávně, je na to upozorněn nepřímo, například zopakováním instrukce.

4. Reálná zkušenost (zevšeobecnění a transfer) – může být charakterizována jako zaměření pozornosti žáka na aplikaci osvojené látky v reálném životě. Tomuto účelu slouží záznamy pozorování chování lidí, vedení deníku o zkušenostech s aplikací osvojených způsobilostí, výstřižky z časopisů a novin týkající se daného tématu, rozhovory v rodině na dané téma atd.

4.4.2 Metody mravní výchovy dle Kučerové ¹⁵

Existuje mnoho způsobů verbální i verbální komunikace, jakými učitelé a vychovatelé na žáky působí, aby je naučili uznávat všeobecně platné hodnoty a ideály, humanismus, demokracii, respekt k lidské důstojnosti, nezadatelné právo na svobodu, pro dobro a právo proti zlu a bezpráví. Nejobvyklejší postupy, které jsou relativně ustálené a promyšlené, vedoucí zadaných podmínek a v určitém sledu k projektovaným cílům výchovy jsou popisovány a tříděny jako metody mravní výchovy.

Jak uvádí Kučerová, u různých autorů nalézáme různé soustavy metod mravní výchovy, utříděných podle různých hledisek :

- Podle postavení vychovávajícího :
  - metody přímého působení – např. vysvětlování a přesvědčování, cvičení a navykání, hodnocení a příkazování aj.

---

¹⁵ Srov. STŘELEČ, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno : Paido, 1998. Kapitola Metody mravní výchovy. s. 78 -98. ISBN 80-85931-61-3.

- metody nepřímého působení – působení pomocí vhodně navozených zkušeností vychovávaných, např. hrou, dramatizací, prací, sportem, žákovskou samočinností, samosprávou, sebevýchovou, uměním atd.
- Podle stránek osobnosti, na které jsou metody převážně zaměřeny :
  - kognitivní – rozum
  - emotivní - cit
  - aktivní – vůle, chování
- Podle hlavního prostředku působení :
  - metody slovní – slovo
  - metody názorné – příklad
  - metody činné – zkušenost z vlastní aktivity žáka
- Podle stupně aktivity vychovávaných :
  - metody pasivní – vychovávaní přijímají vychovatelovo působení – např. působení instruktivní, názorné, emotivní
  - metody aktivní – vychovávaní a vychovatelé jsou v interakci – např. rozhovor, cvičení, praktické uplatnění pravidel
  - metody samostatné – vychovávaní mají iniciativní podněty, samostatně navrhnou i provádějí činnost, dovolávají se zájmu, pozornosti, uznání, případně rady a pomoci vychovávajícího

Vycházíme-li z rozboru výchovného procesu, tak jak ve školách obvykle probíhá, můžeme mravní výchovu utřídit podle jeho jednotlivých článků takto:

A) METODY MRAVNÍHO UVĚDOMOVÁNÍ

a) Metody rozumové instrukce

1. Metoda požadavků je metodou slovní. Úkolem této metody je dosáhnout u žáků, aby zachovávaly pravidla chování, ale nevyžaduje po nich hlubší pochopení. Dítě se dovídá, jaké jsou jeho povinnosti dříve, než chápe plně jejich původ a význam. Vychovatel může použít pro tuto metodu požadavku kladného – příkazu nebo záporného – rozkazu. Vychovatel může svůj požadavek gradovat od mírného pokynu až po ostrý rozkaz.

2. Metoda vysvětlování je také metodou slovní a přímo navazuje na metodu požadavků. Tato metoda již vyžaduje rozum a soudnost vychovávaného. Cílem této metody je hlubší pochopení již naučených pravidel žádoucího chování. Vysvětlování vede k uvědomělému vztahů žáků k morálním otázkám. Metoda vysvětlování se využívá formou rozhovoru se žákem, skupinové besedy či diskuse, nebo také literárními ukázkami, poslechem, přednáškou či referátem.

b) Metoda citového a názorového působení

3. Metody vyvolávání a tlumení citů

Používá se sugesce, kterou vyvoláváme nebo přenášíme citové vzruchy, citové a hodnotící postoje. Sugestivnímu vlivu podléhají především děti a osoby převážně citové, u kterých není rozuma kritičnost dominantní. Patří sem také agitace, která získává posluchače nějakou myšlenkou, a to především na základě citových pohnutek sympatií a antipatií. Za pomoci eliminace odstraňujeme z okolí vychovávaného výchovně nežádoucí podněty. Nevhodné podněty nahrazujeme vhodnějšími pomocí substituce. Degravací umírňujeme nežádoucí emoce, např. žertem či mírnou ironií, ale nesmíme zraňovat sebecit dětí. Nižší pohnutky převádíme do sféry kulturního uspokojování sublimací – např. touhu po moci převádíme na zdravou ctižádost.

4. Metoda přesvědčování

Metoda přesvědčovací navazuje na metodu vysvětlování. Cílem této metody je vzbudit city závaznosti, povinnosti a odpovědnosti vůči poznávaným mravním principům. Působí především na sféru emocionální. Usiluje vzbuzení citu jistoty, že dané jednání je správné a proto pro vychovávaného jedině možné, přípustné, hodnotné a ušlechtilé. Je to velmi složitá metoda, protože jde o to citově někoho získat či zaujmout pro to, co má být a proti tomu, co být nemá.

5. Metoda příkladu

Úkolem metody příkladu je upevnit žádoucí chování dětí vytvořením názorných a přitažlivých vzorů chování. Čím je dítě menší, tím více se dá stavět na napodobovacím instinktu.

c) Metody rozvoje morálního úsudku

6. Metoda řešení morálních dilemat

Metoda využívá mikropříběhů, které obsahují jisté morální problémy. Žáci po přečtení diskutují o řešeních těchto problémů. Mohou být využity skutečné události, např. ze života a zkušeností žáků či společenské události – např. projevy rasismu, ekologické nezodpovědnosti apod. Pro lepší pochopení je možno využít hru, dramatizaci, improvizaci či různé předvádění rolí, postojů nebo jednání.

B) METODY VÝCHOVY MRAVNÍ AKTIVITY

d) Metody usměrňování činnosti dětí a mládeže

7. Metoda režimu

Metoda režimu umožňuje vypěstovat si žádoucí návyk, tak že dětskou činnost podřizuje určité pravidelnosti a určitému řádu. To je využíváno již od novorozeneckého období, kdy se zavádí pravidelná životospráva a z toho vychází vnější organizovanost dítěte od prvních dnů, která je jednou z důležitých podmínek výchovy vnitřní disciplinovanosti.

8. Metoda cvičení

Metoda cvičení je zaměřena na žádoucí činnosti dětí. Zaměřuje se na vlastní průběh činnosti, která je prostředkem výchovy morálních vlastností. Cvičením rozumíme několikanásobné opakování žádoucího jednání. Tím se požadované způsoby chování upevňují a časem se stávají automatickými. Výsledkem metody cvičení, které je také posilováno i citovými pohnutkami, je zvyk, totiž potřeba jednat navyklým způsobem.

9. Metody získávání

- Projev očekávání známe ve dvou variantách – jako projev důvěry a jako projev pochybnosti. Učitel dává naději nebo přesvědčení, že žák bude jednat správně. Nepřipouští, že by žák mohl selhat. Tato metoda

působí velmi pozitivně na sebecit žáka, který nechce zklamat toho, kdo má o něm tak dobré mínění.

- Metoda motivace slibem či výstrahou je založena na kladných či záporných následcích chování. Sliby i výstrahy se musejí plnit, aby nebyla snižována autorita pedagoga. Na druhou stranu se musí pečlivě vybírat úkoly, za které slíbit odměnu. Měly by to být úkoly náročné a výjimečné. Ani s výstrahami se to nesmí přehánět. Výstrahu používat jen pokud je to opravdu nutné.
- Metoda soutěžení probíhá v podobě měření sil při zdolávání morálně hodnotných úkolů mezi dvěma jednotlivci nebo týmy. Tento souboj mobilizuje na maximum jejich vůli, energii a soustředění, aby dosáhli co nejlepšího výsledku. Za úspěšnou se dá tato metoda označit pouze v případě, že nevede k pěstování nezdravé ctižádosti či sobeckému individualismu. Další podmínkou úspěchu jsou také stejné podmínky pro všechny, jednoduchá kritéria a objektivní hodnocení výsledků.
- Metoda závazku využívá podněcování žádoucí aktivity žáka, který se zavázal splnit nějaký úkol. Žák je vázán pocitem zodpovědnosti jak před učitel tam před spolužáky, před nimiž byl vysloven. Závazek by měl vycházet přirozeně ze situace, musí být splnitelný a kontrolovatelný a také musí být dodržován a splněn.
- Metoda kontroly – dozoru využívá toho, že žák je v přítomnosti učitele povzbuzován k žádoucímu chování snahou nezklamat jeho důvěru, jeho dobré mínění, kladné hodnocení a snahou vyhnout se případnému trestu. Přítomnost učitele, jakož to uznávané autority žáky podněcuje k dodržování a plnění pravidel kázně.

10. Metoda hodnocení

Tato metoda využívá vlivu na psychickou sféru žáků. Žáci jsou k žádoucímu chování motivováni tím, že je učitel hodnotí. Hodnocení se používá schvalováním (odměňováním) a odsuzováním (trestáním). Pokud je žák pokárán, cítí uje stud a snaží se příště nežádoucímu chování vyhnout.

Zatímco žák pochválený pocítuje radost a tím se upevňuje jeho cit pro žádoucí chování.

e) Metody utváření situací pro samostatnou činnost dětí a mládeže

U této metody dochází k navazování na metodu cvičení. Rozdíl mezi těmito dvěma metodami je v tom, že metoda utváření situací pro samostatnou činnost je vede k samostatné činnosti pouze podněty, které žáci sami realizují. Nejsou vedeni návodem jako u metody cvičení.

12. Metoda pověřování jednotlivce úkolem nebo funkcí využívá toho, že se žáci cítí po pověření nějakým úkolem důležitě a jdou hrdi na svou odpovědnost. Je však důležité, žáky pověřovat úkoly pravidelně a rovnoměrně. Tuto metodu lze využívat již u dětí předškolního a mladšího školního věku.

13. Metoda utváření samosprávy a spolupráce se samosprávou je vhodnější pro žáky vyspělejší, u kterých je větší možnost zadávání náročnějších samostatných úkolů a činností. Učitel pomocí této metody se samosprávou a jejími orgány plánuje, provádí, kontroluje a hodnotí společnou činnost.

4.5 Výuka Etické výchovy v jiných státech¹⁶

Etická výchova je v Evropě vyučována jako alternativní předmět v různých modifikacích, v 16 zemích. Uvádím je některé :

Na Slovensku se Etická výchova vyučuje již 19 roků. Jak uvádí PaedDr. Jiřina Tichá ve svém referátu Etická výchova v základních školách, který byl přednesen na Konferenci Etická výchova, bylo během této doby zaznamenáno, že učitelé, kteří prošli vzděláním etické výchovy se z 90% hodnotově posunuli v sebepřijetí, přijetí jiných a lepších využívání svých sociálních zručností. Koncepce Etické výchovy na Slovensku je považována za jeden z nejúspěšnějších projektů změny kvality výchovy na základních školách.

---

¹⁶ NEZVAL, J. *Referáty z konference Etická výchova*. Poslední aktualizace : 16.6.2009 [20-3-2010]. Dostupné na WWW :< <http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>

Ve Velké Británii Etická výchova není zařazena jako povinný samostatný předmět. Není zde ani navrhována národním kurikulem jako volitelný předmět. Přesto je v mnoha školách Etická výchova zaváděna na základě žádosti rodičů.

Ve Finsku je předmět Etická výchova nebo náboženství zařazena mezi povinné předměty. Dle učebního plánu pro finské základní školy je pro 1. až 5. ročník stanoveno minimum 6 hodin náboženství nebo etiky na školní rok. Pro 6. až 9. ročník je minimum stanoveno na 5 hodin náboženství nebo etiky. Ve Finsku jsou obsahem Etické výchovy : lidské vztahy a morální růst, sebepoznání a kulturní identita, společenství a lidská práva a jednotlivec svět.

V Rakousku je mezi učiteli o výuku Etické výchovy velký zájem. Podle výsledků OECD je až 89% pedagogů, kteří zde věnují etické výchově pozornost.

5 CHARAKTERISTIKA MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU A STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

„Mladším školním věkem“ bývá označováno období od 6 do 11 let života dítěte. V tomto věkovém období můžeme označit dvě důležitá období – vstup do školy, což je ve věku 6 – 7 let a období začínající prepuberty. Pokud dítě vyrůstá ve zdravém sociálním prostředí, můžeme toto období považovat za nejstabilnější období v dětském životě.¹⁷

Škola dětem otvírá nové obzory, o kterých neměly ani tušení. Dítě získává nové společenské postavení ve všech prostředích, ve kterých se pohybuje : v rodině, škole i mezi ostatními dětmi. Zvykají se na zvyšující se nároky na jejich kázeň, schopnost doložit uspokojení okamžitých potřeb, úsilí o výkon i ve chvíli, kdy by se dítěte raději věnovalo jiné činnosti.¹⁸

Pro porovnání uvádím stručně vývojové změny u dětí :

- Proměna dítěte v sedmi letech oproti šestiletému je výrazná v tom, že se dítě stává vážnějším, hodnějším, pilnějším. Další proměnou je velká citlivost na hodnocení od ostatních, od rodičů, učitelů i vrstevníků.
- V osmi letech se samozřejmě plní své povinnosti. Chtějí si rozhodovat o svých cílech a zájmech. Mají také tendenci sami hodnotit.
- Devítiletí a desetiletí již vyžadují značnou samostatnost. V této době jsou již děti spolehlivé. Nemají rády, když za ně rozhoduje někdo jiný.¹⁹

5.1 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky²⁰

V období, které spadá do mladšího školního věku se u dětí mění výška i váha, Dívky na konci tohoto období, což je v 11 letech, bývají asi o centimetr vyšší než

¹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 80. ISBN 80-7066-384-7.

¹⁸Srov. VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 80. ISBN 80-7066-384-7.; ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004. Kapitola 6. Střízlivý realista, s.145. ISBN 80-7178-829-5.

¹⁹ Srov. ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov : SURSUM, 1997. Kapitola 4.1 Obecná charakteristika duševních změn dětství a prepuberty. s. 71. ISBN – 80-85799-03-0.

²⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004. Kapitola 6. Tělesný vývoj žáka. s. 146 – 147. ISBN 80-7178-829-5.

chlapci. Dívky také bývají kvůli vyšší vrstvě podkožního tuku asi o půl kilogramu těžší než chlapci. Další důležitou změnou je výměna mléčného chrupu za trvalý chrup. Při této výměně se mění tvar rtů, postavení čelistí a tvar spodní části obličeje. Tváře jedenáctiletých, se díky výraznějšímu vystoupení rysů obličeje, stávají zajímavějšími, individuálnějšími než tváře šestiletých.

Děti se v tomto období rozvíjejí v obratnosti. Umějí jezdit na kole, skákat přes švihadlo, zlepšují se také v házení míčem. Obratnost je velmi důležitá pro chlapce, od těchto schopností se odvíjí postavení v kolektivu. Dochází také k růstu výkonu v běhu na krátkou vzdálenost.

Zdokonalují se jemné pohyby prstů a součinnost motoriky se smysly.

5.2 Vývoj poznávacích procesů

Pozornost je u dětí na počátku školní docházky slabá až pasivní. Pedagog by měl ve výuku vést poutavým způsobem. Velmi důležitá, pokud je možná, je názorná demonstrace. Koncentrace pozornosti u dětí od 6 do 10 let je maximálně 20-30 minut. U jedenáctiletých až 40 minut a to i vyloženě nudných činností jako je například opisování.²¹

K pozornosti si úzce váže vnímání. Ve škole se dítě učí tzv. „bezděčné vnímání“ nahrazovat organizovaným procesem. Tímto procesem je míněno pozorování – zacílené, plánovité a aktivní vnímání. To se nejlépe rozvíjí zadáváním úkolů k pozorování. Nahodilost a nepročleněnost vnímání na počátku této fáze je v průběhu dětství nahrazována analytičností, systematičností, až posléze dospěje ke schopnosti komplexnějšího a hlubšího porozumění situaci jako celku.²²

Další rozvíjející se schopností je řeč. Do školy přicházejí děti různě slovně zásobené a s odlišnými vyjadřovacími schopnosti. To vše a další prostředí záleží na rodině a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Během školní docházky se rozvíjí slovní zásoba, prodlužuje se délka a skladba vět a souvětí se stávají složitějšími.

---

²¹ Srov. ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov : Sursum, 1997. Kapitola 4.1 Obecná charakteristika duševních změn dětství a prepuberty. s. 79. ISBN 80-85799-03-0.

²² ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov : Sursum, 1997. Kapitola 4.2.2. Vývoj vnímání u dětí. s. 77. ISBN 80-85799-03-0.

Na rozvoji řeči závisí rozvíjení paměti a učení. Během školní docházky se paměť zdokonaluje především rozšiřujícím se množstvím osvojených znalostí, do kterých si integrují nové znalosti. Díky této propojenosti lépe reprodukuje již naučenou látku a dítě začíná využívat různých záměrných paměťových strategií. Rozvíjí se jak dlouhodobá, tak i krátkodobá paměť. I proces učení se odvíjí od řečových schopností. Dítě se v průběhu školní docházky učí, jak se učit.²³

Rozvoj představivosti je velmi podstatně ovlivňován školní výukou., která rozvíjí jak představivost reproduktivní, tak i produktivní. Soustavná učební činnost řízená učitelem má především formu verbálních popisů, obrazů a schémat. Žáci si musí pokaždé v mysli „oživit“ obraz skutečnosti. Rozvoj záměrné představivosti mladším školním věku prochází dvěma stadii :

- 1) Oživované obrazy charakterizují zpočátku reálný objekt velmi přibližně, s minimem detailů. Obrazy jsou víceméně statické, chybí jim změny děje a vzájemné vztahy souvislosti.
- 2) V 8. – 9. roce lze pozorovat již nástup druhého stadia. Obrazy nabývají přiměřené celistvosti a konkrétnosti, zvyšuje se počet znaků a vlastností v obraze. Projevuje se dynamický charakter vzájemných vztahů mezi prvky. Žáci již oživují obrazy skutečnosti, aniž by je bezprostředně popisovali nebo konkretizovali, řídí se pamětí nebo obecným grafickým schématem.

Postupné rozšiřování znalostí o předmětech a podmínkách jejich vzniku obohacuje reproduktivní představivost a je též důležitým předpokladem pro rozvoj produktivní představivosti.²⁴

Vývoj myšlení žáků v mladším školním věku prochází opět 2 stadii. Žáci 6 – 8 letí rozebírají učební látku převážně v názorně předmětové rovině, při rozboru se opírají o reálné předměty nebo jejich přímé zobrazení. K zobecnění dochází pod vlivem nápadných znaků předmětů. Řízení učební činnosti postupně „potlačují“ difúzní nazírání na jevy a žák začíná systematictěji analyzovat, diferencovat,

---

²³ Srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada Publishing , 1998. Kapitola 7. Mladší školní období. s. 119 – 121. ISBN 80-7169-195-X.

²⁴ VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 82. ISBN 80-7066-384-7.

klasifikovat. Myšlenková činnost se tak odděluje od vnímání a stává se poměrně samostatným procesem zpracování učební látky.²⁵

5.3 Socializace a emocionální vývoj²⁶

Děti si nástupem do školy musejí zvykat na novou sociální roli – roli žáka. Emocionalita se dětí mladšího školního věku oproti předškolnímu věku výrazně mění. Dítě přestává být egocentrické, citově labilní a impulsivní. Dítě se učí chovat podle určitých norem, ovládat své chování a citové projevy. V tomto věku se děti začínají porovnávat s ostatními vrstevníky, chtějí být pozitivně hodnoceni. Navazují spolu, po překonání počáteční nesmělosti, přátelské vztahy, které vznikají většinou na základě stejných zájmů, blízkého bydliště či sdílení jedné lavice. Právě díky navazování nových přátelství se děti částečně odpoutávají od rodiny. A v nově vzniklých sociálních skupinách se učí novým sociálním reakcím, jako je například spolupráce, pomoc slabším atd.

Během školního vyučování dochází také k rozvíjení a osvojování morálních norem a pravidel chování. Jde o jakési navázání na již předešlou morální výchovu. Žáci se seznamují s morálními pravidly a normami, kterými se mají řídit při různých situacích během vyučování, o přestávkách a během pohybu na veřejnosti i doma. Učí se jak se chovat ve vztazích k učitelům, rodičům, spolužákům i ostatním lidem.

5.4 Charakteristické činnosti

U dětí mladšího školního věku lze jako charakteristické činnosti označit především učení, pohybové hry, sporty, kresbu a čtení. I když v dnešní době u spousty dětí se do popředí zájmů dostávají počítače.

Pohybové hry a sporty jsou pro děti mladšího školního věku velmi důležité. Po dopoledni stráveném ve školních lavicích mají děti potřebu pohybu. Potřeba

---

²⁵ VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 83. ISBN 80-7066-384-7.

²⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 83. ISBN 80-7066-384-7.; PETROVSKIJ, A. V. *Vývojová a pedagogická psychologie*. Praha : SPN, 1977. 260 s. Přel. z. Vozrastnaja i pedagogičeskaja psihologija. ISBN neuvedeno.

pohybu je pro tuto věkovou kategorii typická. Tyto hry by měly mít dobrodružný podtext. V tomto věku je v oblibě jízda na kole, lyžích či sáňkách.

U starších dětí jsou v oblibě hry konstruktivní (luky a šípy...) a intelektuální (šachy apod.).²⁷

---

²⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variability*. Praha : Karolinum, 1994. Kapitola 10. Období mladšího školního věku , s. 80. ISBN 80-7066-384-7

6 DOTAZNÍKY ZAMĚŘENÉ NA VÝZKUM VÝUKY PŘEDMĚTU ETICKÁ VÝCHOVA

6.1 Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zjistit názory učitelů na různých základních školách na výuku předmětu Etická výchova. Chtěla jsem se dozvědět, zda by učitelé na ZŠ přivítali Etickou výchovu jako povinný předmět. Zajímala mě představa učitelů o výuce Etické výchovy, jakou formou by měla probíhat. Od kdy by se měla Etická výchova vyučovat, zda již na prvním či druhém stupni. Také mě zajímaly rozdíly v názorech mužů a žen a také rozdíly v názorech různých věkových kategoriích

6.2 Objekty výzkumu

Dotazníky jsem osobně roznesla na základní školy v Táboře a blízkém okolí. Lokalitu jsem volila podle místa svého bydliště :

Církevní škola Orbis - Pictus s.r.o., Budějovická 825, Tábor, 390 02.

Základní škola Planá nad Lužnicí ,Čs. lidové armády 65, 391 11.

1. Základní škola a Mateřská škola v Sezimově Ústí, 9. května 489, 391 02.

2. Základní škola, Školní náměstí 628, Sezimovo Ústí II , 391 02.

Základní škola, Švehlova 111, Sezimovo Ústí I , 391 01.

Základní a Mateřská škola Tábor – Měšice, Míkova 64, 391 56.

Základní škola Tábor, Zborovská 2696, 390 03.

Základní a Mateřská škola Tábor, Husova 1570/1, 390 41.

Základní a Mateřská škola Tábor, náměstí Mikuláše z Husi 45, 390 01.

Základní a Mateřská škola Tábor, Helsinská 2732, 390 05

Základní škola Bernarda Bolzana o.p.s., Školní náměstí 199, Tábor, 390 01.

6.3 Metody výzkumu

Výzkum jsem provedla písemnou formou. Dotazníky jsem osobně roznesla do výše uvedených škol, kde jsem je po konzultaci s řediteli zanechala na předem

domluvenou dobu. K mému velkému překvapení byla jen v některých školách předem domluvená doba dodržena.

Dotazník patří mezi nejpoužívanější pedagogickou výzkumnou techniku. Jeho podstatou je získání respondentových názorů a postojů k určité problematice a také informace a data o respondentovi. Výhodou dotazníku je, že je možné současně a stejnou formou oslovit velký počet respondentů. Nevýhodou je především množství subjektivních odpovědí. Může se stát, že respondent postřehne záměry zadavatele a své odpovědi jim přizpůsobí. Dotazník má 13 otázek a je k nahlédnutí v Příloze I. Použila jsem otázky 2 typů – typ uzavřený a polootevřený. Uzavřený typ otázek jsem použila u otázek, kde jsem chtěla aby si respondent musel vybrat jednu z mnou nabízených odpovědí. Polootevřený typ jsem využila u otázek, kde jsem sice nabídla odpovědi, ale kde jsem nechala prostor pro názor dotazovaných.²⁸

6.4 Výsledky výzkumu

Výsledky výzkumu jsem zaznamenala do tabulek a zpracovala do přehledných grafů, které jsou k zaznamenané v příloze II.

Zde uvádím to, co jsem nezaznamenala do příloh:

Otázka 1. je sice zaznamenaná v grafu, ale ráda bych uvedla, že jsem byla překvapená, že 2 učitelé nevědí, zda se na jejich škole Etická výchova vyučuje. Také se několik odpovědí z jedné školy rozcházelo v tom, zda se Etická výchova na škole vyučuje jako samostatný předmět či nikoli. Uvedu příklad : Více jak polovina učitelů uvedlo, že se na jejich škole Etická výchova vyučuje, jako samotný předmět a 2 učitelé z té samé školy odpověděli, že ne. Nevím, zda je to způsobeno tím, že to učitele nezajímá nebo si třeba jen špatně přečetli nebo nepochopili zadání otázky.

U otázky 2., která zní: Co by měly být hlavní cíle výuky ETICKÉ VÝCHOVY, jsem nechala možnost, aby učitelé doplnili jiné cíle než uvádím. Několik z nich možnost využilo a jako další cíle bylo uvedeno respektování

---

²⁸ Srov. PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Univerzita Karlova , 2004. Kapitola 8. Analýza vybraných výzkumných metod a technik. s. 104 – 115. ISBN 80-7184-569-8.

a dodržování pravidel slušného chování, smysl pro spravedlnost a schopnost empatie. Nemohu jinak, než souhlasit, protože i toto jsou velmi podstatné schopnosti, ke kterým by Etická výchova měla žáky vést.

Také u otázky 3., která zní: Jaké by podle vás měl mít učitel Etické výchovy vzdělání?, jsem nechala prostor, aby v případě potřeby vyjádřily svůj návrh. 4 učitelé uvedli, že vzdělání nerozhoduje a další 2 by preferovali vysokoškolské vzdělání doplněné odborným vzděláním nebo kurzem Etické výchovy.

U otázky 4.: Je Etická výchova v dnešní době důležitá ?, jsem předpokládala, že budou převládat možnosti povinně volitelného předmětu s alternací např. : Náboženství nebo Etická výchova a zvláštní předmět Etická výchova pro všechny povinný. Moje předpoklady byly potvrzeny.

Otázka 5. : Jakou formou by měla probíhat výuka Etické výchovy?, opět nabízela možnost uvedení jiné formy než bylo uvedeno. I zde několik učitelů příležitost využilo : např. činnostní vyučování (aktivity, reflexe, diskuze při shlédnutí ukázky); prožitková metoda (byla uvedena celkem 3x); shlédnout konkrétní ukázky situační(cca 5 minut) – názory žáků, rozebrat včetně diskuze se žáky, jak by to mělo být správně, shrnutí, žáci mohou zahrát situaci znovu správně; zahrnout do výuky všechny dostupné metody a formy práce; reagovat na konkrétní situace – využívat je. Můj názor na odpovědi učitelů je takový, že většina odpovědí je pouze kombinací mnou nabízených forem. Jiní učitelé například zahrnuli více možností, což bylo také možné.

U otázky 6. : Myslíte, že by se měla Etická výchova vyučovat již na 1. stupni? jsem byla překvapena, že 12 učitelů odpovědělo: „Nevím.“ Chápu to tak, že jen využili nabízené možnosti nevyjadřovat svůj názor. Naprostá většina odpověděla, že ANO, což jsem předpokládala.

Otázka 7. : Měl by být předmět Etická výchova zařazen do povinných předmětů nebo by měla být volba na dětech či rodičích? jsem se sice ptala na podobnou věc, jako u otázky 4., ale nabídla jsem trochu jiné odpovědi. A také se to ihned promítlo v odpovědích učitelů. U 4. otázky volilo Etickou výchovu jako povinný předmět 44 učitelů, kdežto u otázky 7. již jen 17 učitelů. Také se zde objevilo 5 odpovědí napsaných vedle, že by volba měla být na učiteli. Osobně se

přikláním k možnosti, kterou zvolila o trochu větší část učitelů a to tu, že na 1. stupni by měli rozhodovat rodiče a na 2. stupni bych nechala volbu na dítěti, pokud by předmět byl volitelný. Tato otázka byla ohledně odpovědí nejproblematictější. Nevím, zda učitelé otázku dobře pochopili, ale 33 učitelů se mi k ní vyjádřilo jen napůl nebo vůbec.

Otázka 8., která se týkala pohlaví učitelů mě nepřekvapila poměrem učitelů a učitelek na našich základních školách. I výsledky ohledně věku a pedagogické praxe nebyly nijak překvapivé.

Velmi mě také zajímalo, jak se liší názory mužů a žen a různých věkových skupin na předmět a výuku Etické výchovy.

Muži se shodovali na většině odpovědích, až na nepatrné výjimky. U 2. otázky volili jako hlavní cíle – úctu, spolupráci, toleranci, solidaritu a smysl pro povinnost. U 3. otázky se všichni shodli na vysokoškolské vzdělání, jen 2 doplnily kurz Etické výchovy. U 4. otázky převládala volba povinně volitelného předmětu nad povinným předmětem. Odpovědi u 5. otázky se shodovaly na krátkém výkladu s praktickými ukázkami, kdy k této volbě někteří volili formu hry či diskuze. S výukou Etické výchovy na 1. stupni souhlasili kromě jednoho všichni. U otázky ohledně volby dětí či rodičů se poměr odpovědí půlil, tak jako u celkového poměru odpovědí. U různých věkových kategorií nebyly nijak zvláště rozdílné názory.

Ženy nejmladší věkové kategorie (18 -25 let) se shodly na odpovědích ohledně důležitosti Etické výchovy, formy výuky a volby rodičů. Jejich názory se mírně rozcházely u cílů výuky, vzdělání učitele (2 upřednostňují vysokoškolské vzdělání, jedna vyšší odborné a jedna středoškolské). Jedna také nesouhlasí s výukou na 1. stupni.

Další věková kategorie (26 – 35 let) se výrazně shodovala v několika cílech – úcta, spolupráce, tolerance, solidarita, smysl pro povinnost. Ohledně vzdělání učitele Etické výchovy se kromě 4, všechny shodly na vysokoškolském vzdělání. I u této kategorie se ženy shodovaly na důležitosti Etické výchovy, kdy by velká většina volila povinně volitelný předmět a alternací. U formy výuky se stejně jako muži shodují na variantě krátkého výkladu s praktickými ukázkami, kdy některé

ještě volily k této variantě formu hry či diskuze. Ani jedna žena nebyla výslovně proti výuce Etické výchovy na 1. stupni, ale 4 volily variantu Nevím. A i zde se volba púlí mezi volbu rodiče na 1. stupni a volbu dětí na 2 stupni či výhradně volba rodičů.

Věková kategorie 36 – 45 let se opět shodovala na několika cílech – úcta, otevřenost, spolupráce, tolerance, solidarita a smysl pro povinnost. Vzdělání učitele Etické výchovy převládá vysokoškolské, až na několik výjimek. U otázky ohledně důležitosti 5 žen volilo variantu volitelného předmětu, většina povinně volitelného předmětu s alternací a třetina žen volila zvláštní předmět Etická výchova povinný pro všechny. U této skupiny také zvítězila forma výkladu doplněná praktickými ukázkami, kdy k této formě byly opět voleny i forma hry a diskuze. I v této skupině ženy souhlasily s výukou Etické výchovy na 1. stupni. A co se týká otázky ohledně volby rodičů či dětí u této skupiny byl velký počet bez odpovědí., jinak se opět volby púlí jako u předchozích kategorií.

Další věková kategorie (46 – 45 let) se již na cílech tolik neshoduje – pouze na úctě, toleranci a smyslu pro povinnost. Učitel Etické výchovy by podle naprosté většiny měl mít vysokoškolské vzdělání. Etická výchova je pro tuto skupinu velmi důležitá, jako povinný předmět a o něco málo menší počet žen volilo povinně volitelný předmět s alternací. Opět vítězí forma výkladu doplněná praktickými ukázkami a nejčastěji je doplněna formou diskuze. S výukou na 1. stupni souhlasí naprostá většina dotazovaných.

Nejstarší věková kategorie (56 a více let) se v cílech shoduje především na úctě, spolupráci, toleranci a smyslu pro povinnost. Učitel Etické výchovy by podle většiny měl mít vysokoškolské vzdělání. Etickou výchovu považují za velmi důležitou, ale jsou zde i ženy které volily povinně volitelný předmět či jen volitelný předmět. I tato kategorie volí formu výkladu, ale některé dotazované volí také pouze formu hry. Všechny dotazované jsou pro výuku Etické výchovy na první stupni, kromě jedné která zvolila variantu nevím. A ohledně volby se převážně shodují na volbě rodičů.

V závěru hodnocení bych ráda ještě jednou zhodnotila výzkum a jeho výsledky. Díky výzkumu pro tuto bakalářskou práci jsem si mohla vyzkoušet

vytvoření výzkumu pomocí dotazníku a jeho následné vyhodnocování. Teď když jsem na konci výzkumu jsem si vědoma věcí, které by se daly udělat i jinak. Přesto jsem přesvědčená, že můj výzkum bude přínosný nejen pro mě, ale i například pro další studenty, kteří budou chtít podobný výzkum provádět.

První věcí na kterou bych chtěla upozornit je, že by měl být zadavatel přítomen během vyplňování dotazníků. Já jsem u vyplňování nebyla a jsem pevně přesvědčena, že kdyby učitelé měli možnost zeptat se mě na to jak jsem tu či onu otázku myslela, byly by výsledky ještě lepší a předešlo by se polovičatě vyplněným dotazníkům. Ředitelé sice měli možnost zeptat se, když jsem ji dotazníky předávala, ale zajisté nebyli s učiteli, když dotazníky vyplňovali a skoro žádný ředitel nevyužil možnosti zeptat se mne osobně.

Druhou věcí byl problém ohledně vyplnění pouze jedné strany dotazníků, pro příště bych na přední stranu umístila nápis otočte prosím nebo bych napsala strana 1, aby byli učitelé upozorněni na druhou stranu dotazníku. Další možností by bylo uvedení počtu stran hned u úvodního oslovení, kde žádáme o vyplnění dotazníku.

Ale abych svou práci jen nehanila, jsem přesvědčena, že můj výzkum bude přínosný nejen pro mě, ale i pro další studenty. Možná na něm časem budu stavět svou další práci. Velmi mě potěšil zájem učitelů a ředitelů škol o výsledky výzkumu a také o mou bakalářskou práci. Mnoho učitelů mi na dotazník připsalo svou e-mailovou adresu pro zaslání bakalářské práce či výzkumu.

Výsledky pro mě byly u některých skupin překvapivé, čekala jsem že budou větší rozdíly v názorech jednotlivých věkových kategorií.

7 ZÁVĚR

V závěru své bakalářské práce bych ráda zrekapitulovala celou svou práci včetně výzkumu.

V úvodu, což je první kapitola, jsem celou svou práci představila kapitolu po kapitole a takto bych ráda pro lepší orientaci pojala i závěr. Také jsem v úvodu nastínila cíle, které jsem si na začátku práce určila. Popsala jsem jakým způsobem jsem na práci pracovala.

V druhé kapitole jsem vybrala několik nejpodstatnějších pojmů, které jsem za vysvětlila. Stejně jako u ostatních kapitol jsem popisovala jen to nejdůležitější, abych se vešla do normy stránek této práce.

Třetí kapitola je věnována přehledu etického myšlení. Snažila jsem se vybrat nejen obvykle popisované pohledy na etické myšlení, ale také ty, které nebývají tak často uváděny, ale přesto jsou důležité.

Ve čtvrté kapitole představuji samotný předmět Etické výchovy. V první podkapitole jsem stručně popsala charakteristiku předmětu, abych předmět představila. Představení předmětu Etické výchovy byl vlastně jeden z cílů mé práce. V seznámení s tímto předmětem pokračuji i v další podkapitole, kde se zabývám vlastnostmi učitele Etické výchovy, což je také velmi podstatná věc. V další podkapitole nastiňuji cíle a obsah Etické výchovy, kde jsem využila jak projektu Etická výchova, tak i zpracování cílů dle MŠMT. Předposlední podkapitola je věnovaná metodám etické výchovy, kde popsala pro srovnání metody Projektu Etické výchovy a také metody mravní výchovy od Kučerové. V poslední kapitole jsem ve stručnosti popsala postoje a způsoby výuky v několika evropských zemích. Jsem přesvědčená, že se mi povedlo představit předmět Etická výchova, tak aby si každý dovedl představit, jak má výuka vypadat, co si děti odnesou a především, že je pro naši společnost velmi důležitá.

V páté kapitole jsem charakterizovala mladší školní věku, kdy jsem uvedla, jak tělesný vývoj a rozvoj motoriky, tak vývoj poznávacích procesů, které jsou pro Etickou výchovu velmi důležité. Stejně tak jako dále popisovaná socializace a emocionální vývoj, který bych řekla, že je ještě důležitější pro Etickou výchovu.

Poslední částí kapitoly jsou charakteristické činnosti dětí tohoto věku, které se též dají využít při výuce Etické výchovy.

Poslední částí je samotný výzkum, který je dalším cílem mé práce. Nejprve jsem se zabývala cíli výzkumu, které jsou velmi důležité pro mou práci. Poté jsem uvedla seznam škol, které se ochotou svých učitelů podílely na výzkumu. A nakonec následuje rozsáhlé vyhodnocení výzkumu, kdy jsem se snažila využít všech odpovědí.

Poslední kapitolou je závěr, který právě čtete. Poté se zde nachází seznam literatury, kde uvádím, jak literaturu, kterou jsem pouze studovala, tak i literaturu, která je v této práci citovaná.

Následují přílohy, ve kterých se nachází dotazník, který jsem rozdávala k vyplnění a také přehledné grafy a tabulky, kde jsou zaznamenány výsledky výzkumu.

Jak jsem již několikrát zmínila, mými cíli bylo představit předmět Etická výchova a udělat průzkum mezi učiteli ohledně zájmu a představy o výuce Etické výchovy. Věřím, že se mi povedlo obojí. Jak jsem již uvedla, určitě by se o předmětu Etická výchova dalo napsat ještě spoustu zajímavých informací, ale byla jsem omezována rozsahem této práce.

Hlavní přínos této práce vidím v seznámení s předmětem Etická výchova a ve výsledcích průzkumu, který potvrdil důležitost tohoto předmětu ve školní výuce.

Jsem přesvědčena, že by bylo zajímavé na tento výzkum navázat dotazníky pro rodiče a děti, kde by se zkoumal jejich zájem o výuku Etické výchovy, představu o průběhu a obsahu výuky.

SEZNAM LITERATURY

- ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. 3.doplňené vydání. Tišnov : SURSUM, 1997. ISBN neuvedeno.
- ČAPEK, R. *Dialogy o výchově – analogie studijních textů k předmětu Teorie výchovy*. Hradec Králové : GAUDEAMUS, 2006. ISBN 80-7041-931-8.
- HEJNA, D. *Etická výchova*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-750-8.
- IVANKOVÁ, K. *Etika pro pracovníky ve zdravotnictví*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2005. ISBN – 80-7368-069-6.
- IVANKOVÁ, K. *Kapitoly z lékařské etiky*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0892-9.
- KRATOCHVÍLOVÁ- MIEDZGOVÁ, J. *Etika pro střední školy*. Praha : Kvarta, 1996. ISBN 80-85570-73-4.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3.aktual. vyd. Praha : Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MALÝ, T. *Pedagogika*. Řím : Velehrad – křesťanská akademie, 1979. ISBN neuvedeno.
- MUCHOVÁ, L. *Cíle a cesty*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1996. ISBN neuvedeno.
- PELCOVÁ, N. et al. *Základy společenských věd IV. díl. Vztah ke světu jako celku*. 2. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86861-27-9.
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha : ISV-nakladatelství, 1997. ISBN 80-85866-23-4.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-569-8.
- PETROVSKIJ, A. V. *Vývojová a pedagogická psychologie*. Praha : SPN, 1977. Přel. z. Vozrastnaja i pedagogičeskaja psihologija. ISBN neuvedeno.
- PIAGET, J.; INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-263-8.

- PŘÍKASKÝ, J.V. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5.
- RICKEN, F. *Obecná etika*. Praha : ISE, 1995. ISBN nevedeno.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- STŘELEČEK, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno : Paido, 1998. ISBN 80-85931-61-3.
- THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.
- TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*. Praha : OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-086-6.
- VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.
- VAJDA, J. *Úvod do etiky*. Nitra : Enigma, 2004. ISBN 80-81132-12-X.
- VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-384-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- ŽÁČKOVÁ, D. *Etika v dějinách filozofie*. Praha : Vysoká škola J. A. Komenského, 2004. ISBN 80-86723-06-2.

Zdroje z internetu :

Etické fórum ČR. *Projekt etické výchovy*. [2010-02-20]. Dostupné na WWW : [<http://www.etickeforumcr.cz/>](http://www.etickeforumcr.cz/)

Etické Fórum ČR. *Informační leták o etické výchově*. Dostupné na WWW : [<http://www.etickeforumcr.cz/>](http://www.etickeforumcr.cz/)

LENCZ, L. *Etická výchova I*. Dostupné na WWW: [<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz1.pdf>](http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz1.pdf)

LENCZ, L. *Etická výchova II*. Dostupné na WWW: [<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz2.pdf>](http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz2.pdf)

LENCZ, L. *Etická výchova III.* . Dostupné na WWW:
<<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/lencz3.pdf>>

OLIVAR, R. R. *Etická výchova.* Dostupné na WWW :
<http://www.etickeforumcr.cz/downloads/olivar_eticka_vychova.pdf>

NEZVAL, J. *Charakteristika doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova.*
Poslední aktualizace 5.2.2010 .Dostupné na WWW :
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/charakteristika-doplnujiciho-vzdelavaciho-oboru-eticka>>

NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova.* Poslední aktualizace 5.2.2010. Dostupné
na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova> >

NEZVAL, J. *Referáty z konference Etická výchova.* Poslední aktualizace :
16.6.2009. Dostupné na WWW :< <http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I Dotazník.....	44
Příloha II VÝSLEDKY VÝZKUMU – Tabulky a grafy	47
II.I. 1. Vyučuje se Etická výchova na Vaší škole?.....	47
II.II. 2. Co by měly být hlavní cíle výuky Etické výchovy ? Podtrhněte, prosím pouze 6 – dle Vás – nejdůležitějších cílů :.....	48
II.III. 3. Jaké by podle Vás měl mít učitel Etické výchovy vzdělání?	49
II. IV. 4. Je Etická výchova v dnešní době důležitá?	50
II. V. 5. Jakou formou by měla probíhat výuka Etické výchovy?	51
II. VI. 6. Myslíte si, že by se měla Etická výchova vyučovat již na 1. stupni?	52
II. VII. 7. Měl by být předmět Etická výchova zařazen do povinných předmětů nebo by měla být volba dětí či rodičích ?	53
II. VII. 8. Jste :	53
II. IX. 9. Do jaké věkové skupiny se řadíte :.....	54
II. IX. I. Muži	54
II. IX. II. Ženy	54
II. X. 10. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání :.....	55
II. XI. 11. Jaké předměty vyučujete?	55
II. XII. 12. Na jakém stupni vyučujete?	56
II. XIII. 13. Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe ?.....	57
II. XIII. I. Muži.....	57
II. XIII. II. Ženy	58

PŘÍLOHY

Příloha I Dotazník

Dotazník

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
jsem studentka Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích,
3. ročníku oboru Pedagogika volného času a píši bakalářskou práci na téma Etická výchova a vzdělávání. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění dotazníku, který se týká problematiky etické výchovy v našich školách. Dotazník je anonymní a není příliš časově náročný.

Děkuji moc, že jste se zúčastnil(a) vyplnění tohoto dotazníku. Pokud budete mít zájem nabízím zaslání vyhodnocení výsledků nebo celé bakalářské práce.

Iveta Dedková

1. Vyučujete se ETICKÁ VÝCHOVA na Vaší škole :

- a) Ano, jako samostatný předmět
- b) Ano, etická témata v rámci jiných předmětů
- c) Ne
- d) Nevím

2. Co by měly být hlavní cíle výuky ETICKÉ VÝCHOVY? Podtrhněte, prosím pouze 6 – dle Vás – nejdůležitějších cílů:

Úcta	Otevřenost	Tolerance
Umírněnost	Sdílení	Solidarita
Iniciativa	Spolupráce	Smysl pro povinnost
Reflexe	Dialog	Diskuse

Další cíle:.....

3. Jaké by podle Vás měl mít učitel Etické výchovy vzdělání ?

- a) Středoškolské
- b) Vyšší odborné
- c) Vysokoškolské
- d) Jiné : .....

4. Je Etická výchova v dnešní době důležitá ?(vyznačte prosím)

0	50	75	100
(nedůležitá)	(středně důležitá)		(velmi důležitá)
vůbec EV nenabízet	volitelný předmět	povinně volitelný předmět s alternativou např.: náboženství, nebo EV	zvláštní předmět EV pro všechny povinný

5. Jakou formou by měla probíhat výuka Etické výchovy? (zajímá mě Vaše představa o výuce EV) :

- a) Formou výkladu, občas doplněnými ukázkami – úryvky textů, filmy, ...
- b) Krátký výklad doplněný praktickými ukázkami, kdy si mohou žáci různé situace vyzkoušet – práce ve skupinách
- c) Pouze výklad
- d) Formou diskuze
- e) Formou hry
- f) jinak:.....

6. Myslíte, že by se měla Etická výchova vyučovat již na 1. stupni?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

7. Měl by být předmět Etická výchova zařazen do povinných předmětů nebo by měla být volba na dětech či rodičích?

- o Na 1. stupni :
  - a) Určitě na dítěti
  - b) Určitě na rodičích
- o Na 2. stupni :
  - a) Určitě na dítěti
  - b) Určitě na rodičích

8. Jste :

- a) Žena
- b) Muž

9. Zde se prosím označte, do které věkové skupiny se řadíte :

- a) 18 -25
- b) 26 – 35
- c) 36 – 45
- d) 46 – 55
- e) 56 a více

10. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání :

- a) základní
- b) středoškolské
- c) vyšší odborné
- d) vysokoškolské

11. Jaký(é) předmět(y) vyučujete?

.....

12. Na kterém stupni vyučujete?

- a) 1.stupeň
- b) 2. stupeň

13. Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe?

- a) 0 - 5 let
- b) 5 – 10 let
- c) 10 – 15 let
- d) 15 – 20 let
- e) 20 a více let

Ještě jednou Vám moc děkuji za Váš čas a ochotu vyplnit tento dotazník.

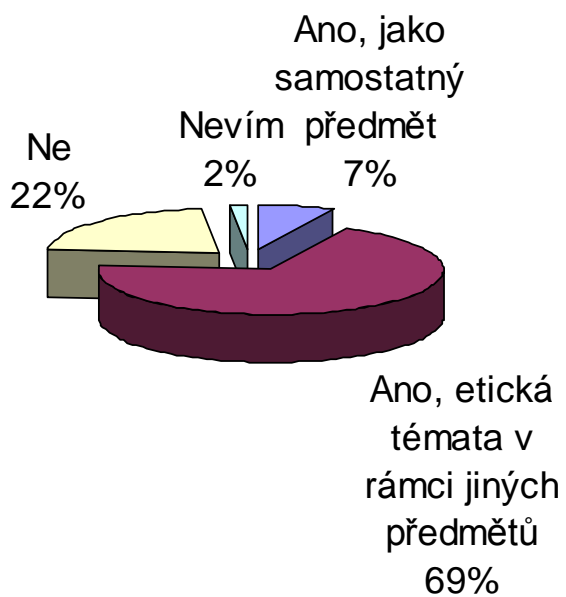
V případě zájmu zašlu výsledky dotazníku i svou bakalářskou práci.

Příloha II VÝSLEDKY VÝZKUMU – Tabulky a grafy

II. I 1. Vyučuje se Etická výchova na Vaší škole?

Odpověď	Počet odpovědí
Ano, jako samostatný předmět	9
Ano, etická témata v rámci jiných předmětů	87
Ne	28
Nevím	2
celkem	126

Vyučuje se ETICKÁ VÝCHOVA na Vaší škole?

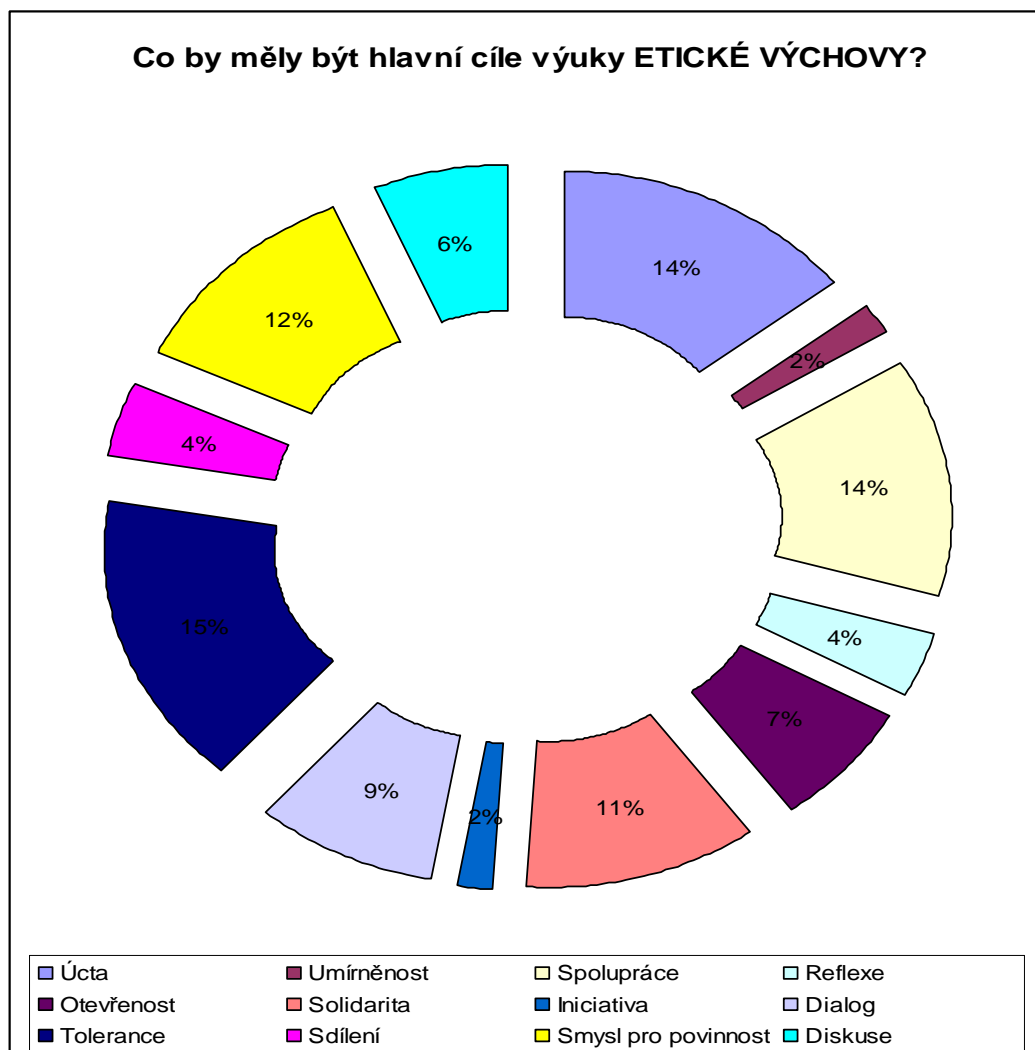

	Ano, jako samostatný předmět
	Ano, etická témata v rámci jiných předmětů
	Ne
	Nevím

II. II. 2. Co by měly být hlavní cíle výuky Etické výchovy ? Podtrhněte, prosím pouze 6 – dle Vás – nejdůležitějších cílů :

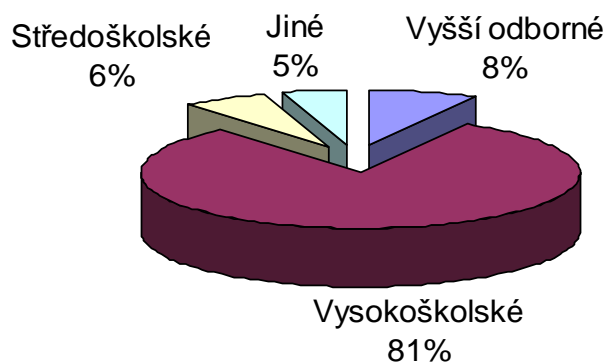
Odpovědi	Počet odpovědí
Úcta	108
Umírněnost	12
Iniciativa	13
Reflexe	27
Otevřenost	52
Sdílení	31
Spolupráce	102
Dialog	64
Tolerance	123
Solidarita	83
Smysl pro povinnost	88
Diskuse	48

II. III. 3. Jaké by podle Vás měl mít učitel Etické výchovy vzdělání?

Odpověď	Počet odpovědí
Vyšší odborné	10
Vysokoškolské	102
Středoškolské	8
Jiné	6
celkem	126

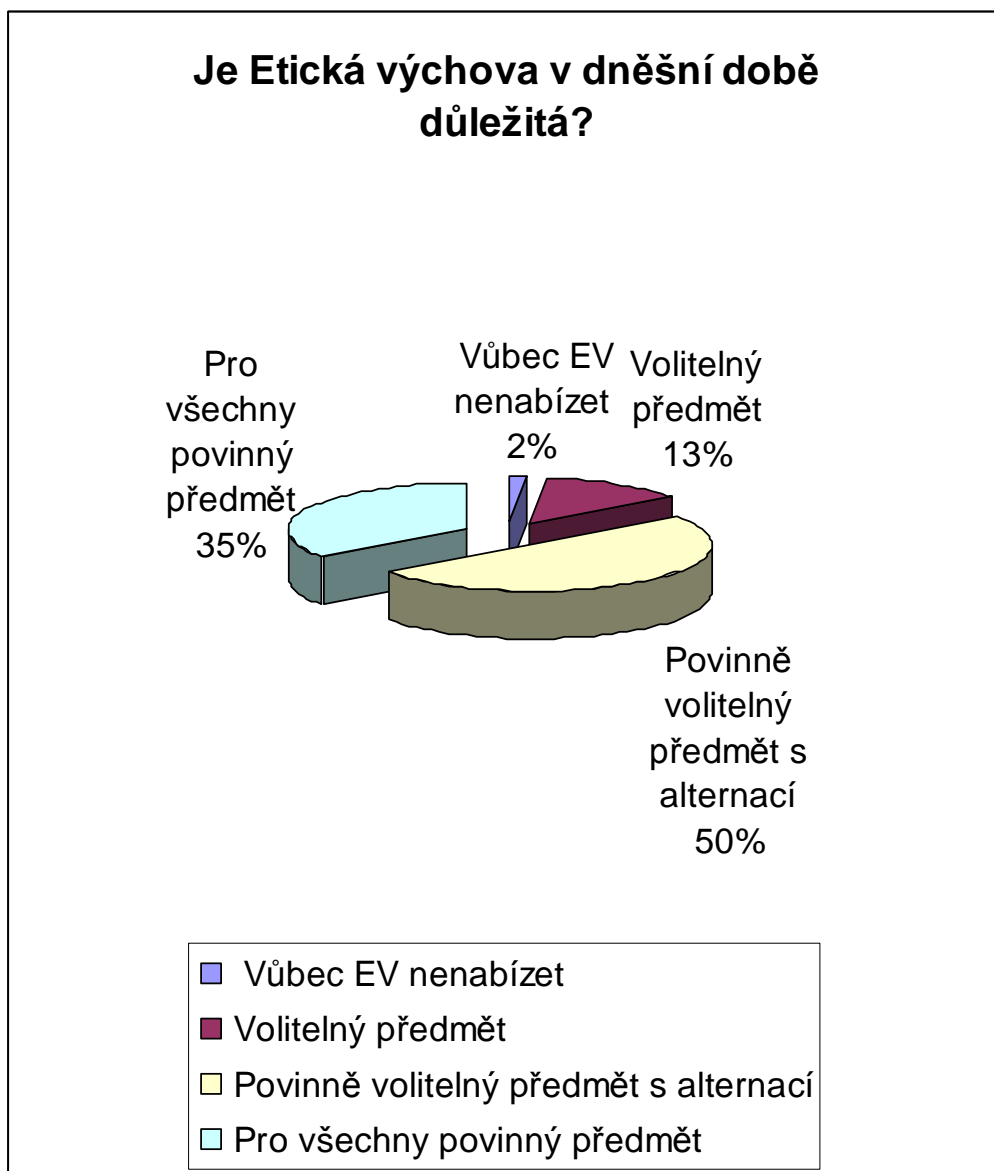
Jaké by podle Vás měl mít učitel Etické výchovy vzdělání?

■ Vyšší odborné ■ Vysokoškolské ■ Středoškolské ■ Jiné

II. IV. 4. Je Etická výchova v dnešní době důležitá?

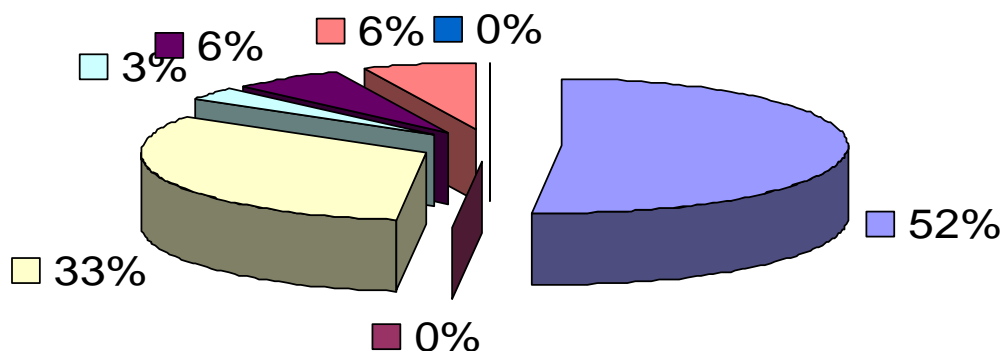
Odpověď	Počet odpovědí
Vůbec EV nenabízet	2
Volitelný předmět	17
Povinně volitelný předmět s alternací	63
Pro všechny povinný předmět	44
celkem	126

II. V. 5. Jakou formou by měla probíhat výuka Etické výchovy?

Odpověď	Počet odpovědí
Krátký výklad doplněný praktickými ukázkami	65
Formou výkladu, občas doplněnými ukázkami - úryvky textů, filmů...	0
Různé kombinace nabízených možností	41
Formou diskuze	4
Formou hry	8
Jinak	8
Pouze výklad	0

Jakou formou by měla probíhat výuka Etické výchovy ?

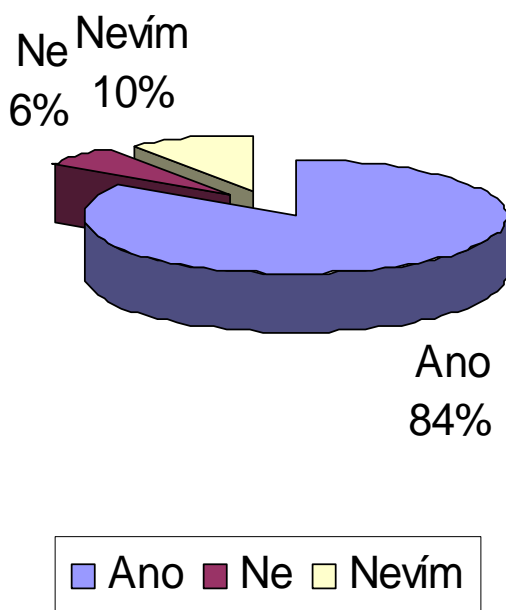

■	Krátký výklad doplněný praktickými ukázkami
■	Formou výkladu, občas doplněnými ukázkami - úryvky textů, filmů...
■	Různé kombinace nabízených možností
■	Formou diskuze
■	Formou hry
■	Jinak
■	Pouze výklad

II. VI. 6. Myslíte si, že by se měla Etická výchova vyučovat již na 1. stupni?

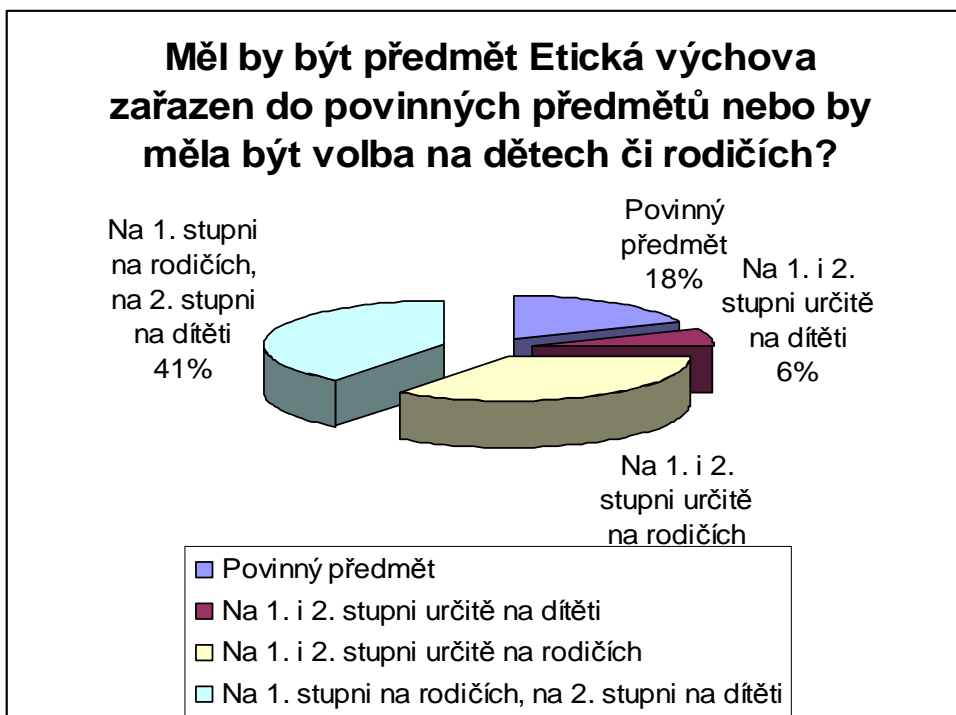
Odpověď	Počet odpovědí
Ano	106
Ne	8
Nevím	12
celkem	126

Myslíte, že by se měla Etická výchova vyučovat již na 1.stupni?

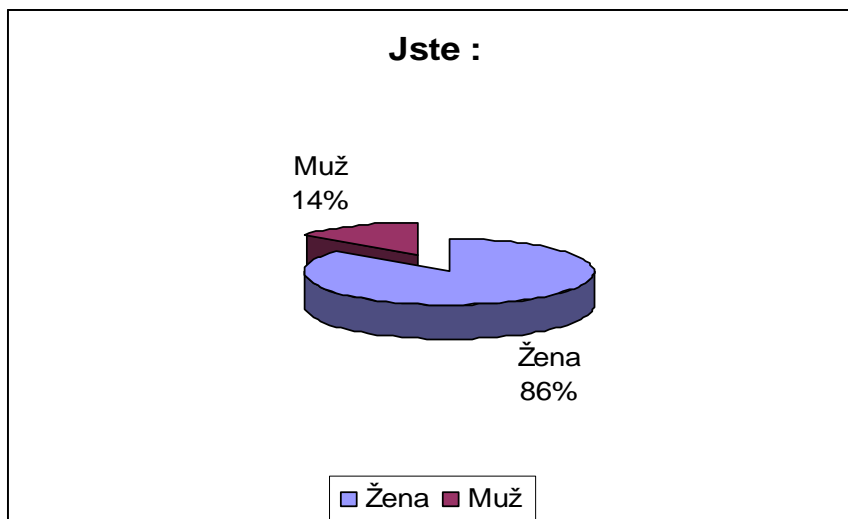
II. VII. 7. Měl by být předmět Etická výchova zařazen do povinných předmětů nebo by měla být volba dětí či rodičů ?

Odpověď	Počet odpovědí
Povinný předmět	17
Na 1. i 2. stupni určitě na dítěti	6
Na 1. i 2. stupni určitě na rodičích	33
Na 1. stupni na rodičích, na 2. stupni na dítěti	37

II. VII. 8. Jste :

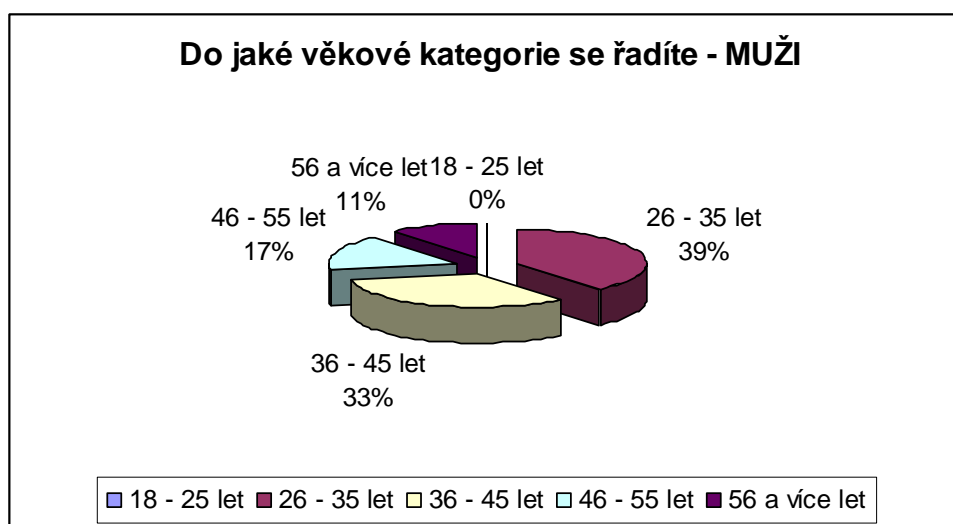
Odpověď	Počet odpovědí
Žena	108
Muž	18
celkem	126

II. IX. 9. Do jaké věkové skupiny se řadíte :

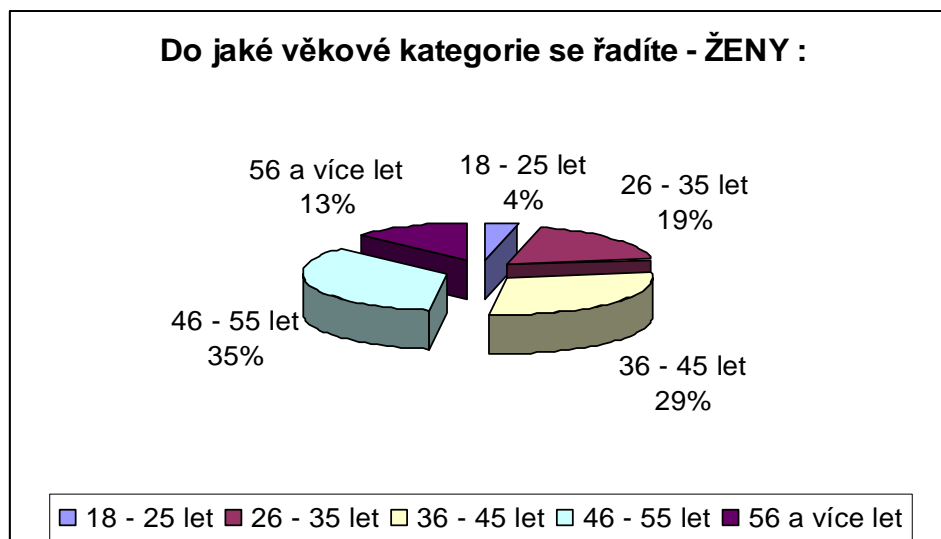
II. IX. I. Muži

Odověď	Počet odovědí
18 - 25 let	0
26 - 35 let	7
36 - 45 let	6
46 - 55 let	3
56 a více let	2
celkem	18

II. IX. II. Ženy :

Odověď	Počet odovědí
18 - 25 let	4
26 - 35 let	21
36 - 45 let	31
46 - 55 let	38
56 a více let	14
celkem	108

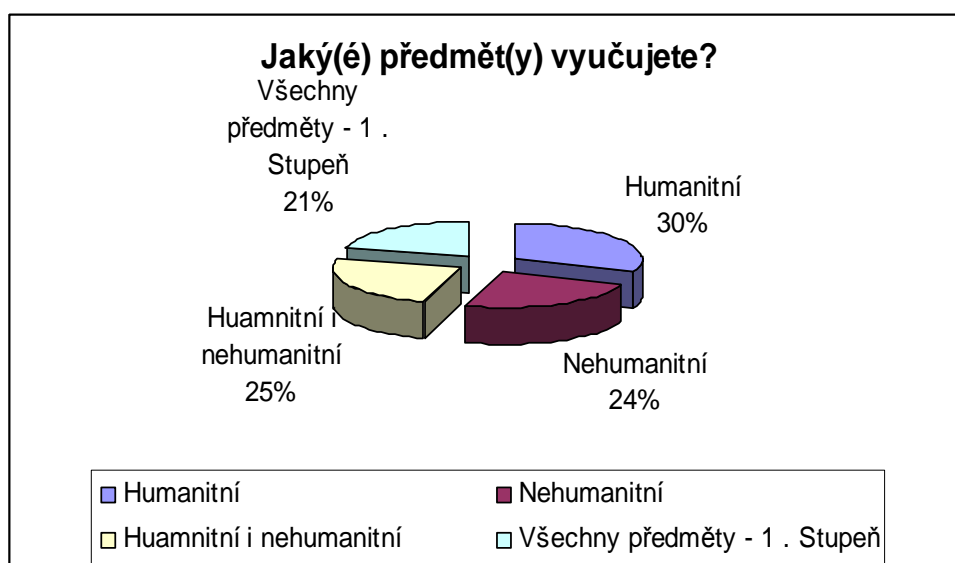
II. X. 10. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání :

Odpověď	Počet odpovědí
Muži - vysokoškolské	18
Ženy - vysokoškolské	103
Ženy - středoškolské	5
celkem	126

II. XI. 11. Jaké předměty vyučujete?

Odpověď	Počet odpovědí
Humanitní	39
Nehumanitní	30
Humanitní i nehumanitní	31
Všechny předměty - 1 . Stupeň	26
celkem	126

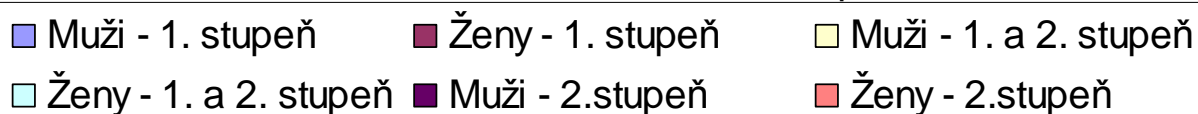
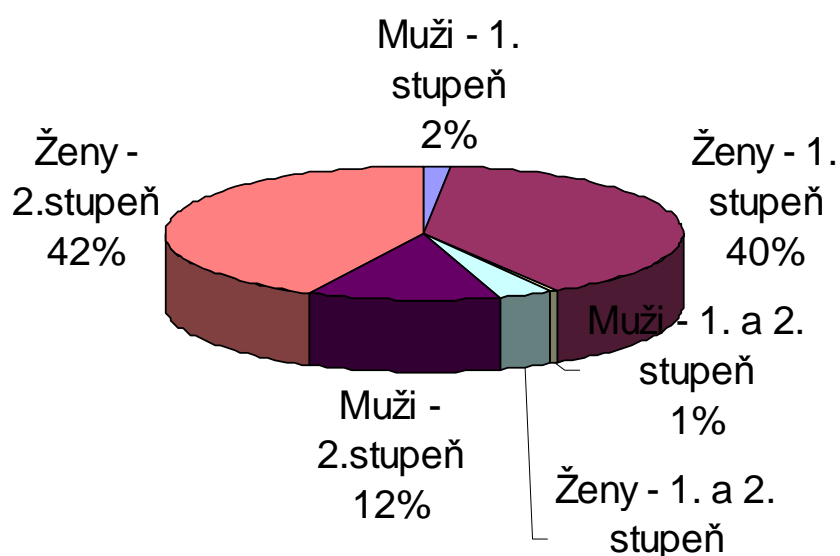

II. XII. 12. Na jakém stupni vyučujete?

Odpověď	Počet odpovědí
Muži - 1. stupeň	2
Ženy - 1. stupeň	50
Muži - 1. a 2. stupeň	1
Ženy - 1. a 2. stupeň	4
Muži - 2.stupeň	15
Ženy - 2.stupeň	54
celkem	126

Na kterém stupni vyučujete?

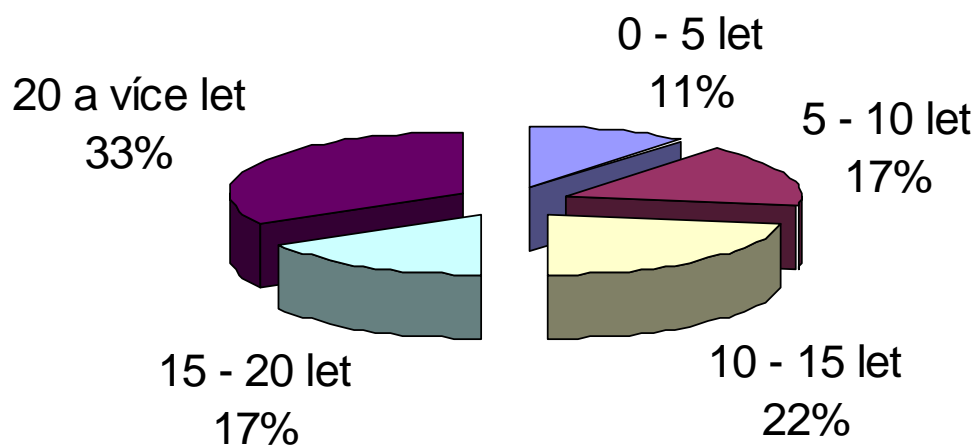

II. XIII. 13. Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe ?

II. XIII. I. Muži

Odpověď	Počet odpovědí
0 - 5 let	2
5 - 10 let	3
10 - 15 let	4
15 - 20 let	3
20 a více let	6
celkem	18

Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe? MUŽI

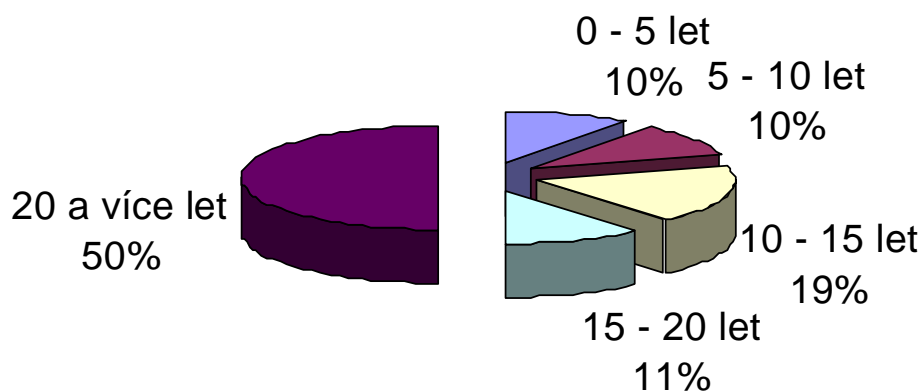

■ 0 - 5 let ■ 5 - 10 let ■ 10 - 15 let ■ 15 - 20 let ■ 20 a více let

II. XIII. II. Ženy

Odpověď	Počet odpovědí
0 - 5 let	11
5 - 10 let	11
10 - 15 let	20
15 - 20 let	12
20 a více let	54
celkem	108

Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe? ŽENY

■ 0 - 5 let ■ 5 - 10 let ■ 10 - 15 let ■ 15 - 20 let ■ 20 a více let

ABSTRAKT

Dedková, I. *Výzkum výuky etické výchovy na ZŠ v Táboře a blízkém okolí*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova : etická výchova, osobnost učitele etické výchovy, metody etické výchovy, 1. a 2. stupeň základní školy, charakteristika mladšího školního věku, výzkum, dotazník.

Práce se zabývá problematikou výuky Etické výchovy na základních školách. Teoretická část obsahuje přehled vývoje etického myšlení , charakteristiku Etické výchovy, cíle a obsah etické výchovy, charakteristiky mladšího školního věku .

Praktická část se zabývá výzkumem výuky Etické výchovy na základních školách v Táboře a blízkém okolí. Výzkum zkoumá zájem o výuku Etické výchovy na těchto základních školách. Výzkum se také zabývá představou o výuce Etické výchovy. Cílem práce je zjištění názorů na výuku Etické výchovy na vybraných základních školách. Zavedení předmětu Etická výchova je v současné době velmi aktuální téma.

Abstract

The Research of Ethics Education at Tábor Primary Schools and in the Nearby Surroundings

Key words: ethics education, personality of an ethics education teacher, ethics education methods, the first stage and the second stage of primary school, characterization of the younger and the older school age, research, questionnaire

The paper deals with the field of ethics education at primary schools. The theoretic part includes a survey of the development of ethics theory, a characterization of ethics education as such, the purposes and content of ethics education, the characterization of younger school age.

The practical part concerns the research of ethics education at Tábor primary schools and in the nearby surroundings. The research made at these primary schools examines the level of interest that children have in ethics education. It also deals with the overall conception of ethics education. The aim of this paper is to find out about opinions that children have on ethics education. The introduction of ethics education courses at schools is a very relevant topic these days.